

A BÉCSI
PÁZMÁNY-INTÉZET
MEGALAPITÁSA

HÁROMSZÁZADOS ÉVFORDULÓJA

ALKALMÁBÓL

GRÓF SZÉCHENYI MIKLÓS NAGYVÁRADI PÜSPÖK,

A BÉCSI PÁZMÁNY-INTÉZET EGYKORI KORMÁNYZÓJA MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST

1923.

A Pazmaneum régi épülete.

A BÉCSI
PÁZMÁNY-INTÉZET
MEGALAPITÁSA

HÁROMSZÁZADOS ÉVFORDULÓJA

ALKALMÁBÓL

GRÓF SZÉCHENYI MIKLÓS NAGYVÁRADI PÜSPÖK,

A BÉCSI PÁZMÁNY-INTÉZET EGYKORI KORMÁNYZÓJA MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST

1923.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.

I.

NÉPVÁNDORLÁS árjával Európába sodort ázsiai néplajok között a magyar volt az egyetlen, mely a nyugati világrend talajában meggyökerezett és életképessé lett államot létesített. Ezen eredményt annak köszönhetjük, hogy a magával hozott fajfenntartó erőket gondosan megőrizte, az államalkotó képességeket a szomszédoktól sikeresen elsajátította. Politikai és kulturai fejlődésének irányítói között sohasem hiányoztak olyanok, kik a nemzeti és nemzetközi eszmények kultuszát hirdették, összhangzásbahozásuk helyes módszerét alkalmazták.

Ilyen volt a XVII-ik században Pázmány Péter, a magyar faj fennmaradásának feltételei és a nyugati műveltség igényei között fennálló harmónia egyik jellemző képviselője, ki csodálatot keltő utakon jutott el hivatásához. A magyarországi katolikus ellenreformáció diadalmas vezére református család sarja volt; a külföldi iskolázás propagandájának legtevékenyebb intézője a Tisza vidékén a tiszta magyarság és az erőteljes magyar nyelv otthonában született; a Habsburgok szilárd támasza a nemzeti politika kiindulási pontjain, Nagyváradon és Kolozsvárt nyerte első kiképeztetését. Ugyanis a külső hatásokat ellensúlyozni tudta az az átalakulás, melyen lelki világa akkor ment át, amikor belépett a Jézus-Társaságba, melyet mint a katolikus egyház legnemzetközibb intézményét hiven és ékesen jellemez Anglia nagy történeti írója *Macaulay*:

«Végveszélyben forgott a pápaság, mikor a jezsuiták segítségére jöttek. De ettől a pillanattól fogva fordult a kocka. A protestantizmus előhaladásának, mely egy egész nemzedéken át mindent letarolt maga előtt, gátat vetettek és visszaverték az Alpok tájától a balti tenger partjáig. Egy századig sem állott fönn a rend, midőn már betöltötte a világot a

nagy dolgok emlékezésével, miket a hitért tett és szenvedett. Egy szerzet sem tudott annyi kitűnő férfiút fölmutatni; egyik sem terjesztette ki oly roppant térre munkásságát; mindazáltal soha egynél sem volt olyan teljes egység érzelmekben és eljárásban. Nem volt a földnek olyan vidéke, sem a szemléltető vagy gyakorlati életnek oly tere, hol jezsuitákat nem lehetett találni. Főfőtanácsosai voltak a királyoknak. Latin föliratokat magyaráztak. Vizsgálták Jupiter kísérőinek forgását. Egész könyvtárakat adtak ki, polémiát, kazuisztikát, történetet, értekezéseket az optikáról, alkaikus ódákat, egyházi atyák új kiadásait, madrigálokat, kátékat és gúnyiratokat. Az ifjúság fensőbb tudományos nevelése majd egészen kezeikbe került, amit ritka ügyességgel vezettek. Úgy látszik fölfedezték azon pontot, melyre az értelem műveltségi tekintetben juthat anélkül, hogy az ész fölszabadulásától kelljen tartani. Az ellenségnek is meg kell vallani, hogy nem volt párjuk a mesterségben, amint a zsenge elmével bánni, azt képezni tudták. Emellett a szószék ékesszólását is hévvel és sikerrel művelték. Még nagyobb buzgalommal és még több eredménnyel jártak el a gyóntatásban. Egész Európában minden kormány s majd minden előkelőbb család titkát ismerték. Egy protestáns országból a másikba csusszantak, különféle öltözetben, mint jókedvű lovagok, egyszerű parasztok, puritán papok. Elvándoroltak oly tartományokba, amelyekbe sem kereskedői nyereségszomj, sem tudvágy nem vitt idegent. Mandarin-ruhában lehetett őket találni mint a pekingi csillagda őreit. Paraguayban ásóval kezükben tanították a vadembereknek a földművelés elemeit. De bárhol tartózkodtak, bármivel foglalkoztak, szellemük ugyanaz volt: csüggedetlen közremunkálás közös ügyükben, feltétlen engedelmesség a központi hatalom iránt. Egy sem hagyta el közülök lakhelyét vagy hivatását magától. Hogy a sarki öv vagy az egyenlítő alatt éljen-e a jezsuita, hogy a Vatikánban töltsé-e életét, gyöngyrendezéssel és kéziratok összevetésével, vagy a délszaki égöv alatt meztelen vadembereket igyekezzenek visszatartani attól, hogy egymást fölfalják, mind oly dolgok, amikre nézve mély alázattal követte mások rendeletét. Ha Limában volt rá szükség, az első hajóval az Atlanti óceánon volt; ha Bagdadban, az első karavánnal a sivatagban utazott. Ha olyan országban

kellett szolgálnia, hol élete kevésbé volt biztos, mint a farkasé, hol bűnnek tartották őt rejtegetni, hol szerzetestársainak közhelyeken kitűzött testrészei mutatták, mi vár rá, ellenvetés vagy habozás nélkül indult sorsa elé. E közszellem most sem enyészett el. Midőn korunkban egy új, ismeretlen ragály tartott körutat a föld kerekiségén, s midőn nagy városokban a rémület a társadalom minden kötelékeit szétszaggatta, a jezsuita akkor is ott volt a beteg ágyánál, melyet a püspök és pap, orvos és ápoló, atya és anya elhagytak; a ragályos ajkak fölé hajolt, fölfogni a gyónás erőtlen hangjait, a haldokló bűnbánó elé tartván a haldokló Megváltó képét».

II.

A magyar faj jogosan kérkedhetik azon kivételesen magasfokú fogékonysággal, melyet a keresztény egyházba és társadalomba felvételétől kezdve a fennsőbbrendű kulturai élet munkája irányában, különösen az idegen hatások keresésénél és befogadásánál feltüntet. Szent István intelmei és alkotásai voltak az útmutatók. A külföldi egyetemek középkori anyakönyvei tanuskodnak arról, hogy egy nemzet sem küldötte sűrűbben ifjait a tudomány forrásaihoz, mint a magyar. A renaissance-korszak tudományának és művészetének átültetett virágai és gyümölcsfái termékeny talajra találtak az ország minden részében. Nemcsak a királyi székvárosban, hanem Vácson, Egerben, Kassán, Kalocsán, Zág-ráiban, Nagyváradon, Kolozsvárt és egyebütt a templomok idegen művészek remekeivel, a könyvtárak külföldi könyv-diszitók műveivel ékeskednek.

Miként más országokban, úgy hazánkban is a főpapok székhelyein és a monostorok falai között nevelkedtek a középkori kultúra munkásai, termelői és élvezői.

Ezekkel az újkor hajnalán versenyre keltek a protestantizmus megalapítói és terjesztői, kik a tudomány és irodalom, az iskola és a sajtó harcteréről indították meg a támadást a régi egyház hegemoniájának megdöntésére.

Igy tehát az ellenállást szervező, a visszahódítást irányító katolikus főpapoknak a köteleesség parancsolta és az érdek sugalmazta, hogy azonos természetű fegyverek hasz-

nálatára tegyék képessé az Egyház szolgálait; ezek nevelésének és kiképzésének feladatait helyezték a teendők legelső sorába.

Erre szükség volt. A XV. század végén ugyanis a papok kiképzésének ügye a hanyatlás tüneteit mutatja fel. A magyarországi egyházmegyei zsinatok a papi állás elfoglalásának feltételeit megállapítván, megszegyenítően szerény igényeket támasztanak; megelégszenek azzal, hogy az egyházi pálya jelöltjei írni, olvasni és énekelni tudjanak.¹

Ezen színvonal fölemelése érdekében buzgó és sikeres tevékenységet fejtett ki a Jézus Társaság, mely egyúttal mintegy égi sugallatra birtokosává lett titkos varázshatalomnak, mely a gondjaira bízott ifjúság szelleme felett az uralmat biztosította részére.

Alapítója, Loyolai szent Ignác, diadalmas útjában Magyarországot kiváló figyelemre méltatta. Az 1540-ben megalapított rend tagjai már hét évvel utóbb működtek területén. 1552-től fogva magyar főpapok és főurak rendház alapítása iránt tárgyaltak. Oláh Miklós primás 1559-ben tervezett nagyszombati főiskolájába tíz hittudományi tudor küldését kérte,² ami jelzi, hogy a nagyarányú, országos jellegű intézetnek a papnevelés lett volna főfeladata.

Azonban az intézet csak rövid ideig állott fenn; mikor épületét tűzvész pusztította el, helyreállítására a főpap nem volt képes.

Az újkori világegyház nagy törvényhozó-testülete, a trienti zsinat napirendjének egyik legjelentékenyebb tárgya a papnevelés szervezése volt. Az 1563. július 15-ikén hozott végzés minden főpapnak kötelességévé tette, hogy egyházmegyéjében papnöveldet alapítson, amelyben az ő felügyelete alatt, általa kiküldendő két bizottság közreműködésével, a papi pálya jelöltjei tizenkétéves koruktól neveltessenek az egyházi szónoklatban és hitvitákban, a szentségek kiszolgáltatásában és a szertartások végzésében gyakorlatot szerezzenek.

A zsinat szándékainak megvalósításában a pápák példájukkal jártak elől. XIII. Gergely Rómában, Bécsben, Ol-

¹ Péterfy *Sacra Hungariae Concilia* I. 227; 249, 288.

² Oláh Miklósnak a jezsuita generálishoz írt levele a Jézus-Társaság központi levéltárában. (P. Szittyay szíves közlése.)

műtzben, Prágában, Grácban, a poroszországi Braunsbergben papnöveldeket alapított, amelyekben a protestantizmustól megtámadott vagy fenyegetett országok növendékei befogadására ingyenes helyeket tartott fenn.¹

III.

Pázmány Péter, mikor 1616-ban esztergomi érsekké nevezetvé ki, a magyarországi katolikus egyház élére helyeztetett, ennek területi integritását, hivei számbeli túlsúlyát, kulturai és politikai vezető állását helyreállítandó programjába szükségkép lényeges tényező gyanánt vette fel az új papneveldek felállítását.

Az egyház törvényei, a nagynevű főpapok példája, rendjének hagyományai és személyes tapasztalatai, melyeket a római papneveldeben mint a hittudományok tanulója, a gráci egyetemen mint a bölcsészet tanára szerzett, lelkesítették és irányították.

Betűszerinti értelemben fogadhatjuk el azon nyilatkozatot, amelyet érseki működésének már harmadik esztendjében tett, hogy mikor a súlyos hátrányokat, melyek a katolikus vallás érdekeire Magyarországon abból származnak, hogy egyházi férfiak sem olyan számban, sem olyan képzettséggel, mint a szükség követeli, nem találtak, észre vette: éjjeli és nappali gondoskodását odairányította, hogy ereje és tehetsége gyengeségéhez képest Isten kegyelmével a bajon segítsen. Ehhez hozzáteszi: «Nagy munkával és fáradtsággal, kényelme feláldozásával és mindennapi szükségletei megszorításával sikerült a szükséges pénzösszeget megszereznie».²

Mint gondos gazda, jószágai kezelésében jelentékeny eredményeket mutatott fel.³

Az 1618-iki év folyamán képes volt készpénzben és gabonában gróf Eszterházy Miklósnál 15.411 forint és 68

¹ A papnevelés történetét nagybecsű munkában megírta Mihályfi Ákos. (A papnevelés története és elmélete. Két kötet. Budapest, 1896.)

² Az 1619. január 10-ikén kelt alapítólevélben.

³ Gazdasági tevékenységét e sorok írója tüzetesen ismerteti «Pázmány Péter és kora» című munkájának három kötetében.

dénár értéket 6% kamatra helyezni el. Ugyanazon évben ügyességéről tanuskodó és előnyös üzletet kötött az alapítandó intézet javára.¹ A zemplénmegyei Liszka vidékének tizedjövödelmét gróf Forgách Zsigmondtól 5600 forinton megvásárolta és a szepesi káptalannak engedte át, mely azon kötelezettséget vállalta, hogy évenként 1500 forintot fog a papnevelde céljaira beszolgáltatni,² ami a vételárnak 28%-ra való elhelyezésével egyenértékű volt.

Ezzel egyidőben gondoskodott arról, hogy az intézet befogadására alkalmas épületet szerezzen. Az volt a szándéka, hogy míg a trienti végzésnek megfelelően érseki székhelyén, a török hódítás következtében, ősi székhelyéről, Esztergomból ki lévén zárva, ideiglenes székhelyén, Nagyszombatban állítja fel az egyházmegyei papneveldét, szélesebb hatáskörrel felruházott intézetet a haza határain kívül alapít. Választása Bécs városára esett. Az indokok, amelyek elhatározásában vezették, többrendbeliek voltak. Az alapítóokirat tanúsága szerint főképen azon körülménynek volt előtte döntő súlya, hogy az osztrák főváros virágzó egyeteme jeles tanárok előadásainak hallgatását tette lehetővé.³ Azonban kétséggel kívül dinasztikus érzése is megszólalt. Azon reménnyel kecsegtetheti magát, hogy a magyar király és német császár székvarosának légköre a Habsburgokhoz való ragaszkodás táplálására alkalmasnak fog bizonyulni. Egyúttal módot kívánt nyújtani magyar ifjainknak, hogy a német nyelvet gyakorlatilag elsajátítsák, amiben nemcsak a tudományos kiképzésben segédeszközt nyújtott, hanem szellemi tőkét is látott, melyet a közélet terén udvari és kormányzati állások elfoglalásában, befolyás kiküzdésében lehetett értékesíteni. Mikor 1635-ben unokaöccsét Bécsbe készül küldeni, az intézet kormányzójával közli, hogy a német nyelvben való tökéletesedését kívánja előmozdítani.

Elhatározásának megvalósítását előkészítendő már az 1618-ik év első felében keresett alkalmas házat. Ilyent kínált

¹ A kötelezvényt nem találtam meg. Az összeg elhelyezéséről alapítólevelében szól Pázmány.

² A lizskai tized megszerzésére vonatkozó okiratok Kaprinay kéziratgyűjteményében (XI. A) a budapesti egyetem könyvtárában.

³ 1624. május 10-iki oklevélben Pázmány emeli ki ezt.

fel neki a Szent Anna utcában az ezen szent tiszteletére szentelt templom szomszédságában egy bécsi polgár. Pázmány a házat, mely egykor a Kollonics bárói család tulajdona volt, bírói közbenjárással megbecsülte és a megállapított 5955 forint becsárt készpénzben lefizette. A július 16-án megkötött adásvevési szerződésben a tulajdonjogot az esztergomi káptalannal osztotta meg.¹

Ezekután az Eszterháznál elhelyezett tőkének és a lizskai tizednek a 2400 forintra menő évi jövedelmét elégségesnek találta az intézet megnyitására. Mivel ugyanis számítása szerint 100 forintból egy növendék eltartásának költségeit fedezhette, a megnyitandó intézetben 24 növendéket lehetett elhelyezni.

IV.

1619. január 10-én kiállította az alapító oklevelet.² Ebben az intézet főfelügyeletét az esztergomi káptalanra bízta, mely egyik tagját az intézetben állandóan lakó kormányzóvá rendeli és évenként kiküldendő két tagja által az intézet működését ellenőrzi. Megállapította, hogy az intézetbe küldendőket a kormányzó a káptalan jóváhagyásával jelöli ki. Számukat nem határozta meg; annyi vétessék fel, amennyit az alapítvány jövedelméből el lehet tartani. A káptalan fel van jogosítva saját költségén eltartandó néhány növendéket is küldeni az intézetbe. Kívánja, hogy a növendékek nagyobb része magyar nemzetiségű legyen, a többi tót («szláv»), horvát és német ifjú lehet. Az intézetbe lépésük alkalmával kötelezni fogják magukat, hogy azon tanulmányokkal fognak foglalkozni, melyeket előljáróik jelölnek meg; az egyházi rendeket az ezektől meghatározandó időben veszik föl, áldozárrá szentelésük után három esztendőn át az esztergomi egyházmegyében papi szolgálatot végeznek; ha pedig az intézetből önként kilépnek vagy vétségük miatt kizáratnak, a rájuk fordított költséget megtérítik; ilyen kötelezettség vál-

¹ Egykorú másolat (Kaufbrief) a Pázmány-intézet levéltárában.

² Pázmány Péter 11/VII levele szerint az alapító okirat szövegét a Jézus-Társasággal, a káptalannal alaposan megtárgyalták.

lalásától csak az alapító rokonai lesznek fölmentve. Hogy e növendékek mielőbb az egyházi rendeket fölvehessék, csak olyanok vétetnek fel, kik a gimnázium negyedik vagy ötödik osztályába, a poézis vagy retorika osztályába léphetnek be. Mindannyian végzik a gimnázium többi osztályait, azután a jövő hivatásnak betöltésére előkészítő erkölctant (casuistica) hallgatják. Csak a kitünőbb tehetségű ifjak bocsátatnak a szoros értelemben vett egyetemi (bölcsházi és hittudományi) osztályokba. A növendékek tanulmányaikat a Jézus-Társaság iskoláiban végzik, úgy hogy csak a szoros értelemben vett nevelés: a szellemi vezetés, irányítás a papi tevékenységben való gyakorlat megszerzésének biztosítása maradt az intézet előjáróinak feladata.¹

Pázmány az alapító oklevelet, úgyszintén az Eszterházy-féle kötelezvényt és a bécsi házat tényleg átadta az esztergomi káptalannak,² mely az átvétel tényével a rábizott kötelezéseket elvállalta és az intézet szervezetét jóváhagyta.

Az intézet tényleges életbeléptetését súlyos politikai megrázkódtatások akadályozták meg.

Az 1619-ik év folyamán az egész Közép-Európát lángba borító harmincéves háború tüze Magyarországra is elhatott, ahol a II. Ferdinánd kormányzásával elégtelen protestáns rendek élére Bethlen Gábor erdélyi fejedelem állott.

A felkelők ellenséges érzülete kiváló mértékben irányult Pázmány Péterre, kiben az uralkodóház és a katolikus vallás leghatalmasabb támaszát látták. Hazájából menekülnie kellett és Bécsbe vonult.

A papnövelde megnyitására nem gondolhatott. Azonban a mozgalom csakhamar csillapodni kezdett. Pázmány tevékeny közreműködése mellett a bécsi udvar és az erdélyi fejedelem között béketárgyalások indultak meg, melyek 1621 végén a nickolsburgi békekötést szülték.

Pázmány a következő évben visszatérhetett Magyarországra.

¹ Az alapító oklevél eredeti példánya a Pázmány-intézet levéltárában.

² Ezt a káptalan a második alapító-levél kiállítására után 1623. szeptember 9-én kelt oklevelében mondja el.

V.

Időközben az események új okokkal támogatták terveinek és elhatározásainak helyességét. El volt tökéelve, hogy a béke és jogrend helyreállítása után a bécsi intézetet megnyitja és pedig nagyobb méretekben, mint tervezve volt. Evégből az ércpénzverés ellenőrzéseért az esztergomi érseket megillető pisetum-illetményt, mely mintegy hat-hétezer tallér jövedelemmel járt, visszaszerezte. Rómában kieszközölte a fölhatalmazást, hogy ezen jövedelmet az érseki javadalomtól elszakítván, a bécsi intézet részére biztosítsa. Azonban ezen jövedelmet csakhamar a magyar nemesség ifjúságának nevelésére Nagyszombatban alapítandó konviktusnak szánta és a bécsi intézet alaptőkéjét más módon gyarapította. A háborús időkben fölemelkedett gabonaárak lehetővé tették, hogy arany- és ezüstpénzben százezer rajnai forintot gyűjtsön össze, amelyet ezen célra szentelt és 1623. augusztus 14-én 5°/_o kamat biztosítása mellett az alsóausztiai rendeknél kölcsönképen arany forintokban és ezüst tallérokban helyezhessen el.¹

Ugyanakkor elejtette azon gondolatot, hogy az intézet legfőbb vezetését az esztergomi káptalanra bízza, ehelyett a Jézus Társaság római főnökével bocsátkozott tárgyalásba avégből, hogy a rend vállalja el a föladatot. Azon felfogás vezérelte, hogy az intézet vezetésére hivatott egyéneknek a célja elérésére szolgáló hatásokkal így legjobban biztosíthatja. Tudomása volt arról, hogy éppen ezen időben II. Ferdinánd király rendeleteinek egész sorozatával a bécsi egyetemen a hittudományi tanítás ügyét teljesen a Jézus-Társaságra bízta.²

A rendfőnök (Vitelleschi Mutius) nemes érdeklődéssel karolta föl a magyar primás kérelmét és intézetének legfőbb vezetését rendje nevében elvállalta, amely tényben az alapító egész Magyarországra háruló «jótéteményt» látott.³

Az esztergomi káptalan elismerésreméltó önmegtaga-

¹ Vitelleschi Mutius.

² Zschokke: Die theologischen Studien und Anstalten in Österreich. (Wien, 1894.) 148.

³ Ezt Pázmány 1623. október 30-án kelt alapító okiratában állítja.

dással nyugodott bele ezen intézkedésekbe és mondott le azon jogokról, melyeket Pázmány ráruházott volt.¹

Igy tehát új alapító okirat kiállításának szükségessége merült fel. Ebben 1623. augusztus 23-án Pázmány az intézet adminisztrációját mind az anyagi, mind a szellemi ügyekben teljesen és föltétlenül a jezsuitákra bizza, úgy hogy ezek e tekintetben senki mástól, mint saját előljáróiktól ne függjenek. Hatalmuk körét csak azzal szorította meg, hogy az intézet házáat el ne adhassák, az alapítványi tőkéket, amikor visszafizettetnek, újból az intézet javára jövedelmező módon, vagy ingatlan birtokban helyezhessék el.

Magának, utódainak és az esztergomi érseki szék üresezésének idejében az esztergomi káptalannak egyedül azon jogot tartotta fenn, hogy az intézetbe felveendő növendékeket ők jelölhessék ki, praesentálhassák az intézet előljáróinak. Ebben sem a rend iránti bizalmatlanság nyilatkozott meg, hanem az a törekvés, hogy a magyar nemzeti érdeket, amelyeknek figyelembevételét a rend tagjai részéről nem vélte teljesen biztosítottnak, lehetőleg megóvjá. Ugyanis az volt óhajta, hogy az intézet kizárólag Magyarország és melléktartományai szülőtteivel népesíttessék be, a növendékek kijelölésénél különösen Erdély és a török hódoltsági terület és a magyar fajbeli származásra fordíttassék tekintet, úgy, hogy ezen körülmények némi egyéni fogyatkozásokkal szemben is súllyal birjanak.

Egyébiránt Pázmány úgy rendelkezett, hogy az intézet előljáróinak, a kormányzónak (Regens) és a tanulmányi felügyelőknak (Musaeorum praefectus) kinevezése a rend előljárói hatásköréhez tartozzék és a felvett növendékek minden tekintetben az előljárók hatóságának legyenek alárendelve, akik végzendő tanulmányaikat és az egyházi rendek fölvételének időpontját meghatározzák.

Azalapító oklevélbe fölvette az intézetszabályait, amelyekre nézve a jezsuiták intézeteiben alkalmazott és célszerűeknek bizonyult szabályok szolgáltak minta gyanánt.

Az intézetbe való felvétel föltétele volt, hogy a növendék legalább 16, legfeljebb 45 éves legyen, Magyarország vagy

¹ 1623. szeptember 9-én.

a kapcsolt részek területén törvényes házasságból született. Reményt kell nyújtaniok, hogy a keresztény erkölcsökben, a kath. vallásban és fegyelemben fognak fölnevelkedni, előadási ügyességgel, egészséges szervezettel, jó modorral bírnak. Fel nem vehetők, kik már korábban valamely szerzet tagjai voltak és abból kiléptek. Derék emberek, főleg jezsuiták ajánlása nagy súllyal birjon.

A belépők kiváló állású jezsuita-atyák jelenlétében fogadalmat tesznek, hogy papi pályára fognak lépni, az intézet szabályait és szokásait megtartják, felszentelésük után az esztergomi érsek vagy helynöke által kijelölt helyen, az ország bármely vidékén, akár a török hódoltságban is három éven át lelkipásztori állást foglalnak el; ha világi pályára lépnek, a rájuk fordított költséget megtérítik. Az intézetben meg nem tűrhetők, kik maguk előmenetelt nem tesznek, vagy másokat az előmenetelben akadályoznak.

A növendékek, belépésük után, ezen fogadalom szövegét maguk, e célra készült könyvbe írják be.

Tanulmányaik megkezdése előtt a növendékek nyolc-tíz napot Istenhez főlemelkedve lelkiismeretük vizsgálásával, imádságok és elmélkedések végzésével töltenek el. Gyónnak és áldoznak. Azután az egyházi énekekben, a hitoktatásban, prédikálásban és az egyházi szertartásokban gyakorolják magukat. Naponként öltözködés után és lefekvés előtt félórát imádságokra fordítanak, a b. Szűz officiumát és az olvasót végzik. Misén jelen vannak és szolgálnak. Vasár- és ünnepnapon a jezsuiták templomában ünnepélyes isteni tiszteletre jelennek meg. A jezsuiták intézeteiben hallgatják az iskolai előadásokat. Imádság előtt és után, tanulásra szánt időben, iskolába és templombamenet, vagy onnan jövet a növendékek csendesesen viselkednek, a tanulásra szolgáló teremből (Musaeum) csak a tanulmányi felügyelő, a házból csak a kormányzó engedelmével távozhatnak, miután bejelentették, hová és mi célból kívánnak távozni. A kormányzó engedelmével senkitől ajándékot nem fogadhatnak el; ingóságaikból semmit sem idegeníthetnek el. Naponként a vacsora után és az iskolai szünnapok délutáni óráiban németül, vagy más hazai nyelven, máskor latinul társalognak. Csak az előjáróktól megengedett játékokkal szórakozhatnak. Lärmától és

könnyelmű csinyektől tartózkodniok kell. Az intézetben tartózkodásuk alatt felszentelésüket sürgetniök, javadalom elnyeréséért lépést tenniök nem szabad.

Minden reggel, felkelés után azonnal ágyukat rendbehozzák, iskolai szünet napjain alaposan tisztogatják. A meghatározott sorrendben a musaeumot és más helyiségeket tisztogatják. Étkezés idején felolvasnak és a hibásan olvasottat a javító által figyelmeztetéssel kijavítva alázattal ismételtetik. Künlakókkal nem érintkeznek, megbízásokat nem vállalnak, leveleiket, melyeket előljáróik engedelmével írnak vagy kapnak, mindenkor készek legyenek előljáróikkal elolvastatni. A házba idegeneket ne vezessenek be. Látogatóikkal rövid ideig érintkezzenek. Ha ezek a házon kívül hozzájuk csatlakozni kívánnak, szerényen figyelmeztessék őket, hogy tiltva van nekik velök együtt járni, szükség esetén pedig előljáróikhoz engedély kérése végett utasítsák. Előljáróikkal tiszteletteljesen érintkezzenek, egymás között pedig a veszekedést és éles szóváltást kerüljék, a békét és barátságot ápolják.

A hazulról érkező élelmiszereket a kormányzónak vagy tanulmányi felügyelőnek jelentsék be. Észrevételeiket az intézetben nyújtott ellátásra ne a szolgák előtt tegyék meg. Pénzt vagy fegyvert senki magánál ne tartson, könyvet pedig csak olyant, melyet a kormányzó jóváhagy; az intézettől kapott könyvekbe jegyzést ne tegyen.¹

A nyári szünidőt rendszerint az intézetben töltik. Csak olyan helyre bocsáttatnak el, mely biztosítékot nyújt arra nézve, hogy a növendék káros hatásoknak nem lesz kitéve. «Egy hónap — mondá egy alkalommal Pázmány — több kárt okozhat, mint egy esztendő hasznot.»

Aki vétséget követ el, kész legyen a büntetésre, melyet előljárói a fegyelem és közjó megóvása végett rászabnak, — viselni.

Ruhájuknak gondját viseljék. A javítások és új beszerzések tekintetében előljáróikhoz forduljanak; ezen és más

¹ A Pázmány-intézet egyik kéziratkötetében: *Observanda cum iis, qui alumnorum numero in Collegio Archiepiscopali adscribi desiderant. Ratio admittendi alumnos in Archiepiscopali Collegio Viennae. — Leges observandae alumnis, qui in Archiepiscopali Collegio Viennae sub cura Patrum Societatis Jesu degunt.*

PÁZMÁNY PÉTER

ügyekben is, akár teljesítették kérésük, akár nem, elégedetlenség kifejezésétől tartózkodjanak, mert míg az intézet lakói, előjáróik intézkedései előtt meghajolni kötelesek.

Nem változtatott azon korábbi rendelkezésein, amelyek szerint az intézetben felveendő növendékek legalább 15 évesek legyenek, a gimnázium legmagasabb osztályába lépni és ennek elvégzése után a lekipásztori működéshez legszükségesebb ismereteket sajátítsák el, míg az egyetemi tanulmányokhoz csak a kiváló tehetséggel rendelkezők bocsáttassanak. Ezen rendelkezést azzal indokolja, hogy egyházmegyéjének számos és középszerű plébánosra van szüksége, már pedig a tudós papok nem hajlandók gyenge javadalmakat elfogadni. A szabályok figyelmeztették a növendékeket magasztos hivatásukra, mely az eretnekségtől megmértelyezett, kath. papok támogatását nélkülöző török zsarnokság alatt sinylődő honfitársaink (compatriotae) lelkiüdvének biztosítása. Ez elég ok arra, hogy az ájtatosságot és tudományosságot elsajátítani igyekezzenek.

A szabályok az intézet előjáróit fölhatalmazzák, hogy a «haszontalan», engedetlen és társaikra káros befolyást gyakorló növendékeket az intézetből kizárhassák; de figyelmeztetik őket, hogy ezen joggal óvatosan és csak a javulásra célzó kísérletek eredménytelensége után éljenek.

Mindezt szükségesnek látta azzal toldani meg, hogy azon esetre, ha («amitől Isten óvjon») bizonyos változások miatt a jezsuita-atyák képtelenné válnának az intézet vezetésére, akkor az esztergomi érsek és az érseki szék üresedése idejében az esztergomi káptalan föl lesz jogosítva a ház és alapítókék kezelését átvenni; úgy azonban, hogy jövedelmét csakis növendékpapok neveltetésére fordíthassa.¹

Az alapító oklevél számára a királyi megerősítés kieszközlését nem tartotta szükségesnek. Ellenben bemutatta szövegét VIII. Orbán pápának, aki 1623 november 14-én hozzá intézett brévéjében az elismerés meleg szavaival vette az ala-

¹ Az alapító oklevél eredetije a Pázmány-intézet levéltárában. Figyelemreméltó, hogy az 1623. október 30-iki dátumot visel, míg az esztergomi káptalan okirata, melyben az alapító oklevél rendelkezéseihez jóváhagyását adja, már korábban, 1623. szeptember 9-én állíttatott ki.

pítást tudomásul. «A vallásnak — írja — erősséget emeltél, a vallástalanságnak romlását készítetted elő, mikor a bécsi intézet megalapításán fáradoztál. Valóban, tetteid csodálatos mértékben kivívták részedre az egész egyház magasztalását és a pápa jóakarátát. Vallásos bőkezűséged követendő példát mutat egész Németországnak arra, hogy miképpen kelljen az egyház kincseit felhasználni. A bécsi intézet erős torony és az Úr szőlőjének védbástyája lesz, egyúttal maradandó emléke a papi bőkezűségnek, mely a császárok nagylelkűségével versenyez. Majdan a magyar nemesség megemlékezvén a Tőled származó jótéteményről, az esztergomi érsek buzgalmát az ég kiváló ajándéka gyanánt fogja dicsőíteni.»¹

Ezen irat szövegében kétséget kizáró módon kiderül, hogy a bécsi intézet megalapításáról és főnnállásának Pázmány-alapítványával történt biztosításáról, mint bevégzett tényről 1623 őszén a római udvarnál tudomással bírtak. Ennek következtében megfeythetetlen rejtély elé állít a következő év tavaszán kiállított egy másik pápai irat. Eszerint ugyanis «minap» közöltetett VIII. Orbánul az esztergomi érsek azon óhajta, hogy a kath. vallásnak az ő egyházmegyéjében és az egész Magyarországon főnn tartásának és terjesztésének előmozdítása végett Bécsben kollégiumot alapítson és főnn tartására a császári kamarától visszaadott, évi hat-hétezer tallerra rúgó érseki jövedelmeket engedje át. Erre nézve a pápa kijelenti, hogy a bécsi kollégiumot ezennel fölállítja és megalapítja (erigimus et instituimus) a császári kamarától visszaadott jövedelmeket az érseki javadalomból kiszakítja és egyúttal az intézet előljáróit és növendékeit főlhatalmazza, hogy mind ezen jövedelmeket, mind az érsek és más hívők által a kollégium részére adományozandó javakat kezelésükbe átvehessék és a kollégium céljaira fordíthassák.²

Amikor ezen irat megfogalmaztatott, Pázmány a császári kamarától visszaadott érseki jövedelmekről már másképen rendelkezett. Az intézet első kormányzója Lamormain Vilmos atyának, II. Ferdinánd politikai ügyekre is döntő

¹ Egykorú hiteles másolat a Pázmány-intézet levéltárában.

² Az 1624 május 10-én kelt brève hitelesített másolata ugyanaz.

befolyást gyakorló gyóntatójának testvéröccse, húsz év előtt Pázmánynak, mint gráci egyetemi tanárnak tanítványa; az első tanulmányi felügyelő Horvát János atya lett.¹

Pázmány az intézet megnyitását az 1624-ik év pünkösdjére, június 4-ikére tűzte ki és már több héttel előbb élénk levelezésben állott a kormányzóval, kit felhívott, hogy a küldendő, mintegy tizenhárom növendék befogadására a házat rendezze be és könyvet készíttessen, amely a növendékek névsorát, az intézet szabályait, az azt érdeklő egyéb fontos iratok másolatát fogja tartalmazni. Tárgyalt vele a növendékek papi öltönyeinek kelméje iránt, az általa ajánlott kék minta sem az ő, sem az esztergomi káptalan tagjainak tetszését nem nyerte meg, ő a gesztenyeszínűt választotta; mert attól tartott, hogy a kék szín a növendékek visszatérése után a lelkészkedő papság körében is népszerűvé válik és az egész világegyházban használt feketeszínű kelméket kiszorítja a használatból. Egyébiránt kívánta, hogy jó posztót válasszának. Figyelmeztette a jezsuitákat, hogy a magyarok, inkább mint más nemzet fiai, kedvelik a díszes ruhát.²

Az intézet szabályainak kidolgozásával Pázmány az új kormányzót bizta meg, azon főnntartás mellett, hogy munkálata megerősítés végett a rend főnökei elé fog terjesztetni. Néhány pontra nézve kívánságait közölte vele.

A legnagyobb súlyt az érsek bemutatási jogának biztosítására fektette. E tekintetben nézeteik eltérők voltak. A döntést a bécsi tartományi főnökre bízták, ki Pázmány álláspontját foglalta el, akinek, mint maga írja: a haza általános érdekei lebegtek szeme előtt. Főlemlítette, hogy a rend előjáróit hálára kötelezik, ha azokat az ajánlók zaklatásaitól megóvják. Azon óhajta, hogy föladatát a kormányzó az intézet megnyitása előtt oldja meg, nem teljesült.³

¹ Mikor és kitől, a római rendfőnöktől, vagy a bécsi tartományi főnöktől neveztetett-e ki és Pázmány gyakorolt-e befolyást megválasztására, nem tudjuk. Hozzá, mint régenshez, első levelét Pázmány 1624 április 26-án írta.

² 1624 április 26-iki levelében.

³ Pázmány 1623 április 26-án és július 11-én kelt levelei.

VI.

Az 1624-ik év pünkösöd előestéjén (június 3) fogadta be első lakóit az intézet, számszerint tizenkettőt. Kettő Erdélynek szülötte volt. Egyikök sem lépett ki a köznapi élet homályából; nevüket sem a magyar tudományosság, sem a főpapi székek története nem örökítette meg.

A lelkigyakorlatok és a próbaidő eltöltése után szeptember első napján ünnepélyesen letették az alapító oklevélben rendelt fogadalmat, melynek szövegét sajátkezűleg iktatták az intézet anyakönyvébe. Pázmány személyesen jelen volt az ünnepélyes cselekményen és ez alkalommal díszebédet adott, amelyre egyebek között a pápai nuncius, Senyey váci püspök, a magyar udvari kancellár és gróf Eszterházy Miklós voltak hivatalosak.¹

Néhány héttel ezen ünnepség után az intézet kormányzója meggyőződött arról, hogy még két növendéknek szoríthat helyet az intézetben. De túltette magát az alapító kikötésen és az ő meghallgatása nélkül vette föl a két ifjút. Pázmány neheztelt emiatt és nem tűrte fönntartott jogának mellőzését. Kijelentette, hogy a két növendéket nem tartja az intézet tagjainak. Az összeütközést az osztrák jezsuita tartomány főnöke egyenlítette ki. Az ügy megvitatása után abban egyezett meg vele Pázmány, hogy a kormányzó rendelkezését érvényesnek ismeri el, ha a két növendék írásban folyamodik hozzá, az alapítólevélnek megfelelő bemutatásért. Ezen alkalommal is hangoztatta, hogy jogához való ragaszkodását nagy országos érdekek követelik és különben is az előjárókra nézve előnyös, ha az ajánlók zaklatásaitól meg lesznek óva.²

Míg az első tizenöt növendék a köznapi egyházi élet homályában töltötte életét, akár a magyar kultúra, akár a főpapi székek története egyiknek nevét sem örökítette meg, — addig a félévvel később megtartott második fogadalom-letétel alkalmával 1625 március 9-én egyik szereplő növendék, Széchenyi György, ragyogó fényt árasztott mindkettőre. A fogadalom szövegében nem szorítkozott a szabályszerű szöveg lemásolá-

¹ Az intézet első évkönyve a nagyszombati érseki helynökség könyvtárában. V. ö. Pázmány Péter és kora. II. 472.

² Pázmány 1624 július 11-én kelt levele.

sára, kiegészítette azt és egyszersmind a szív melegségével hatotta át.

Igy hangzik a nevezetes irat:

«En, az esztergomi egyházmegyéhez tartozó Gyöngyös-ről származó Szécsenyi György, ezen papnövelde megalapításáról, szabályairól és szokásairól tudomást szerezve, azoknak örömmel alávetem magamat, az alapító főlisztelendő Pázmány Péter esztergomi érsek úrnak az alapító oklevélben kifejtett szándékaival összhangzásban Isten előtt fogadom, hogy az előljáróim által kitűzött időben az egyházi rendeket ellenmondás nélkül felveszem, Isten engem úgy segéljen és az ő szent evangéliuma. Ugyancsak saját kézírásommal bizonyítom, hogy miután a Jézus-Társaság gondjaira bízott bécsi érseki kollégium szervezetéről tudomást szereztem, szabad elhatározásomat követve, kényszer nélkül azt felkarolom és amint a helyes fegyelem fönntartása követeli, az intézet fegyelmének hatósága alatt addig maradok, amíg előljáróim, kiknek gondjaira bízva leszek, alkalmasnak fognak ítélni, hogy az Úr szőlőjének munkásává és az egyházi szolgálatra lépjek be. Azon tanulmányokkal és annyi ideig fogok foglalkozni, amint ezt előljáróim rendelik. Ha netán emberi gyarlóságból, bűnös hajlamból, vagy valamely rossz ember tanácsára, ezen szent és üdvös munkásságtól, az előljáróktól rendelt időpont előtt visszalépnék, hitemre kötelezem magamat, hogy az élelmezésemre, ruházatomra és egyéb szükségleteimre előljáróimtól fordítandó összeget megtérítem; amely kötelezettséget azon esetre is vállalom, ha makacsságom vagy egyéb vétkem miatt az intézetből előljáróim kizárnának. Egyébiránt éjjel-nappal igyekezni fogok, hogy az élvezeti jótéteményre és nagylelkűségre méltóvá tegyem magamat».¹

Alighogy működését az intézet megkezdette, belső életében és külső helyzetében lényeges változás állott be. Az első kormányzót főnökének bizalma más állásba rendelte. Helyét pedig Hmira János atya foglalta el, aki állását az alapító haláláig töltötte be.²

¹ A Pázmány-intézet levéltárában őrzött ily című kézirat-kötet: *Juramenta nomina item alumnorum collegii Pazmaniani 1624.*

² Lamormain 1625 március 9-ikén ugyanazon év december 14-én már Hmira van mint regens jelen a fogadalom-letétel ünnepélyén.

Ugyanakkor Pázmány meggyőződött arról, hogy az épület, melyet vásárolt és berendezett, az egyetemtől való távol fekvése miatt nem alkalmas hivatása betöltésére, szűk voltánál fogva pedig nem lesz képes a szaporodásra váró növendékeket befogadni. Ezért új épület megszerzésére kellett gondolnia. Figyelmét a jezsuiták a «Liliomok növeldéjének» (Bursa Liliorum) nevezetű, gondjukra bízott az egyetem szomszédságában álló házra irányították, mely az egyetemet látogató würtembergi származású tanulók számára alapított, de ezeknek elmaradása miatt több év óta üresen állott. A jezsuitáktól az épületet császári jóváhagyás kieszközlése mellett négyezer rajnai forint áron megvásárolta és ezer forint költséggel jókarba helyezte. A Szent Anna utcabeli házat is meghagyta a Pázmány-intézetnek, úgy, hogy azt bérbeadja és a haszonbért az intézet céljaira fordítsa.¹

Azonban az egyetem ezzel nem volt megelégedve, az eladást érvénytelennek nyilvánította és Pázmányt fölszólította, hogy önként lépjen vissza. A primás válasza tagadó volt. Arra hivatkozott, hogy sem a jezsuitáktól jogtalan eladást, sem a királytól a jogtalanul történt eladás megerősítését nem lehet föltételezni, minélfogva a történeteken változtatni többé nem lehet.²

Mindazonáltal jónak látta, míg az ügy végleg elrendezetik, az intézet átköltöztetését halasztani.³

Ez csakhamar, miután az egyetem és a jezsuiták között megegyezés jött létre, történt meg és ettől fogva a ház egész 1900-ig az intézetnek lakóhelyül szolgált.

Ugyanakkor az új házában elhelyezkedett papnövelde válságos helyzetbe jutott.

Az alsóausztiai tartomány bécsi pénztára az ott elhelyezett tőke kamatait négy éven át pontosan fizette. Azonban 1627 augusztus 1-én kijelentette, hogy a fizetésre tovább nem képes; fölkerlte a primást, hogy a tőke egy részét engedje el, és a kamatokat 5%-ról 4%-ra szállítsa le. Pázmány nem egyezett bele és a császár közbenjárását kérte ki.⁴ Ez gróf

¹ Pázmány 1625. október 30-iki okirata.

² Pázmány 1628 2/Vl.

³ Pázmány 1628 4/VIII. 1627 27/IV.

⁴ 1627 november 7-én az intézet kormányzójához írt levele.

Trautmannsdorf Miksa elnöklete alatt bizottságot küldött ki az ügy megvizsgálására. Pázmány titkárát küldötte hozzá információ végett. A vizsgálat azonban megállapította, hogy a tartomány pénzügyei válságos helyzetben vannak és a hitelezők áldozatot kénytelenek hozni. Pázmány a kamatokat 4%-ra szállította le. Viszont a rendek kötelezték magukat, hogy ezeket jövőben pontosan fogják fizetni. Azonban már a következő évben újabb panaszokra adtak okot és arra készítették az alapítót, hogy II. Ferdinándnál lépéseket tegyen.¹

Az 1631-ik év őszén a szűk termés és a gabona nagy drágasága okozott az intézetnek nehézségeket. Pázmány felvidéki uradalomaiból jelentékeny mennyiségű búzát fölszállíttatott Bécsbe és 300 forintot készpénzben ajándékozott a kormányzónak, figyelmesen megjegyezvén, hogy ily módon viszonzza az ő liberalitását, melyet a növendékek számának szaporításában tanusít. Más élelmiszerekkel is kedveskedett neki, hogy a bécsi piac drágaságát könnyebben leküzdhesse. Az 1631-ik évi karácsony előtt három sajtot, a következő nagyböjtben egy mázsa besózott vizát, öt sajtot, öt mérő kását és húsz itce vaját küldött, hogy — úgymond — minél buzgóbban imádkozzék érte.²⁻³

Türelmetlenül várta a kormányzó jelentéseit a fölszentelendő növendékekről. Egyik levelében pontosan tudni kívánja, hány magyar és hány tót papot várhat. «Vigasztalja őt meg», kéri mielőbbi értesítésével.⁴ Ügyszólván telhetetlen volt.

Egy alkalommal a kormányzó jelenti, hogy két növendéket fog fölszenteltetni. A válasz így hangzik: «Bár lehetnének többen».⁵

A megüresedett helyek betöltéséről sietve gondoskodott. Többször be sem várta a megüresedést, számfölötti növendékeket küldött, ha ilyenek neki kínálkoztak, az ellátásukért külön fizetett élelmezési díjat. A növendékek száma 13-ról 1627-ben 27-re, 1629-ben 36-ra, 1631-ben 40-re szaporodott.

¹ Az ezen ügyben váltott levelek a Pray-gyűjteményben.

² Pázmány 1631 november 3. és decemcer 5-iki levelei ugyanott.

³ 1631 december 14 és 1632 február 11-iki levelei ugyanott.

⁴ 1637 február 6-án.

⁵ 1630 december 16-án.

VII.

Pázmány nemcsak bőkezősége kedvezéseiben részesítette intézetét. Valóban szülői szeretetet táplált iránta. Erről meggyőző tanúságot tesznek a kormányzóhoz írt levelei, melyek feltűnően nagy számban maradtak fenn. Egyedül álló ilyen gyűjteményüket megbecsülhetetlen értéknek tekintheti az intézet.¹

Az olvasó ajkaira talán mosolyt idéz, de lelkében a meghatottság érzését kelti föl azon nyilatkozata, hogy mint az anyajuh a megszületett bárányt, ő is az intézetet nyaldosva kész gondozni (lambere).² A szülői szív természetes sugallatát követi, nem a hiúság szavára hallgat, mikor ő saját nevééről kereszteli meg az intézetet, amelyről «mint az ő Pázmány-intézetéről» (Collegium nostrum Pazmaneum) szól.³

Vele összhangzó tevékenységre hivatott munkatársat talált a kormányzóban.

A tartományi főnököt, ki más állásra áthelyezését tervezte, 1631-ben fölkérte, hogy személyváltozásra ne gondoljon. Mindazáltal az áthelyezés mégis megtörtént. Hírét nyugodtan fogadta Pázmány. «Azt hiszem, — írja a kormányzónak, — hogy a rendtartomány fontos érdekei és Tisztelendőségednek Istentől nyert tehetségei szolgáltatták a döntő okot. Bármint álljon az ügy, nékem mindenekfölött kedves volt Tisztelendőséged szorgalma és atyai gondoskodása az intézetről. Soha a feledés nem fogja lelkemben elhomályosítani a hálás megemlékezést azon hasznos gondoskodásról, mellyel ama házban Magyarországnak szolgálatot tett. Most tehát a legmelegebb köszönetet mondok a dús gyümölcsöket hajtó nehéz munkáért. Isten bőséges jutalmát kívánom. Ha bármiben Tisztelendőségednek kedveskedhetem, hálámban nem lesz fogyatkozás. Tisztelendőséged értesítsen, hová és milyen állásra távozik. Leveleivel keressen föl és imádságaival támogasson.»⁴

¹ Ezen levelek eredeti példányait Pray György gyűjteményének XXXIII. kötete a budapesti egyetem könyvtárában őrizte meg. Közzétette a budapesti egyetem Pázmány összes művei latin sorozatában. Epistolae Petri Cardinalis-Pázmány; accurante Francisco Hanuy. Budapest 1910. Két kötet.

² 1624 április 26.

³ 1633 június 27-én.

⁴ 1631 március 8-án.

A tartományfőnök ekkor teljesítette volt Pázmány kívánságát.¹

Néhány évvel utóbb a kormányzó egy Ujvári Mihály nevű növendéket az intézetből kizárván, ez bosszút állott rajta. Nagyszombatba ment és a káptalan tagjai előtt azt hirtelt róla, hogy a tót növendékeknek kiválóan kedvez, és elnyomja a magyarokat, akik közül többen emiatt az intézetből ki akarnak lépni. Pázmány erről értesítette őt, de megnyugtatta eziránt, hogy nem ad a híreknek hitelt, az elbocsátottat — úgymond — nem fogja fölszentelni és a maga színe elé sem bocsátja. Mindazáltal, mivel azt írja neki, hogy ilyen esetekben a két fél közül egyik félnek sem ad hitelt, a másiknak meghallgatása nélkül, ebből azt lehetett következtetni, hogy a rágalom némi nyomot hagyott lelkében. Ezért kijelenti azon határozott akaratát, hogy a kormányzó senkit az indulat sugallatára ne bocsásson el, hanem a növendék botlásairól előbb az érseket, vagy helynökét értesitse. Sőt szükségesnek látta, hogy a különböző nemzetiségek irányában követendő bánásmódra nézve finom leckét szolgáltatasson. Figyelmezteti a kormányzót, hogy a magyar növendékektől ne várja a szelidséget, amit a tótokban talál. Amazok természetből keményebbek, de lassanként szelidülnek és javulnak.²

VIII.

Nyiltabban fejezte ki elégtelenségét, mikor nem egyénekről, hanem fontos paedagógiai elvekről és az intézet lényeges érdekeiről volt szó. Mikor az 1632-ik év őszén Rómából hazájába visszaérkezett, arról értesült, hogy a jezsuiták az intézetbe olyan ifjakat vettek föl, akik világi pályákra készülnek. Alig hogy a világ-politika nagy horderejű ügyeitől búcsut vesz, ezen ügy elég fontosnak tűnt föl előtte, hogy azzal behatóan foglalkozzék, és elintézésében nagy eréllyel lépjen föl. Ugyanis leveleket kapott, amelyekben oly ifjak föl vételét kérték, akik nem szándékoznak papokká lenni. Ezen kérvény gyanút keltett benne, és komornyikja útján vizsgálatot indított. Miután

¹ Már 1631 március 20-án újból mint kormányzóhoz intéz leveleket Hmirához, aki csak Pázmány halála után távozott az intézet kormányától.

² Pázmány 1634 július 3. és 10-iki levelei.

pedig az eredmény a gyanút igazolta, így írt a kormányzónak: «Bevallom, hogy komolyan helytelenítem, hogy világi ifjakat fogad a kollégiumba, melyet ily módon konviktussá alakít át. Sohasem képzeltem volna el, hogy meghallgatásom nélkül, az alapító-levél tilalma ellenére, ilyen jelentékeny változtatást fognak a szervezetbe behozni. Ezt nem tűröm. Készebb vagyok bármit elszenvedni, mint eltűrni, hogy a szemináriumból konviktus váljék. Ez a dolog nagyon súlyosan bánt. Inkább egyidőre feloszlatom az intézetet, mintsem megengedjem, hogy papnövendékekkel világiak együtt lakjanak».¹

Erre az elvre olyan súlyt fektetett, hogy noha magának főnntartotta volt a jogot, hogy saját rokonait, ha világi pályára is készülnek, az intézetben helyezhesse el, azt sem vette igénybe. Mikor testvéröccse fiát, Miklóst, hogy a német nyelvben tökéletes jártasságot szerezzen, Bécsbe küldötte, kijelenté, hogy nem kívánja őt az intézetbe befogadtatni; megbizsa a jezsuitákat, hogy «valamely tisztességes embernél» szerezzenek számára lakást és ellátást.²

Pázmány az esztergomi káptalan azon tagjainak, kik egyúttal török hódoltságban levő egyházmegyékben főpapi széket foglaltak el, megengedte, hogy saját költségükön néhány növendéket küldhessenek a bécsi intézetbe. Mivel ezek kivételes állást kívántak elfoglalni, ez ellen óvást emelt. Kijelentette, hogy a többi növendékekkel együtt az intézet közös szabályainak és fegyelmének legyenek alávetve, és senki közülök kiváltságnak ne örvendjen. A kormányzót felhatalmazta, hogy akik neki az engedelmességet megtagadják, azokat belátása szerint fenyítthesse meg. Ezen rendelkezését nyilvánosan ki kell hirdetni, és az intézet könyvébe beiktatni.

Az erről szóló levél végére ezt az utóiratot iktatta: «Az intézet fegyelmének fenntartása fontosabb, mint két vagy három növendék előmenetele. Ezért Tisztelendőséged a személyekre való tekintet nélkül a legszigorúbban fenyítse meg a botrányt okozókat és engedetleneket, ha pedig gyalázzal kiutasítandók, jelentést tegyen nekünk. Minden más előnyt fel kell áldozni a ház fegyelmének és a kifogástalan engedelmeség követelményeinek».³

¹ 1632 december 8-ikán. ² 1636 október 11-én. ³ 1631 január 15-én.

Néhány hónappal utóbb a főpapoktól küldött növendékek egyike megszökött az intézetből. A kormányzó bejelentette az esetet az érseknek. Pázmány kiméletlen szigorral bánt el vele. Az érseki nyaralóhely, Selye közelében kóborló ifjút elfogatta, papi öltönyéből kivetköztette, bilincsekbe verette és Nagyszombatba küldvén, ott az épülő új papnöveldehez, téglá és mész szállítására használta fel. Sőt a kormányzóhoz írt levelében kegyetlen gúnnyal dicsekszik, hogy a szökevényt «vasgyűrűkkel ékesítette föl» és fogadkozik, hogy senkit büntetlenül szökni nem enged.¹

A kormányzót szigor alkalmazására és a javithatatlanoknak az intézetből való kizárására intette, nehogy — úgymond, — «egy beteg juh az egész nyáját megrontsa».

«A beteg juh» gyógyításában készségesen közreműködött személyesen is.

Az 1635-ik évben egy növendéket, kit a kormányzó kizárásra méltónak tartott, magához rendelt. «Vajha, — írja ez alkalommal a kormányzónak, — a jó ifjak fölismernek az isteni kegyelmet, mely őket Krisztus munkatársaivá avatja. Isten előtt a legkedvesebb azoknak az állása, kik a Krisztus vérével megváltott, az apostolok buzgalmával táplált lelkeket az örök üdvösségre előkészítik. Figyelmeztesse őket gyakran erre. Esztelenek és könnyelműek azok, kik Isten dicsőségén kívül egyéb célt tűznek ki maguknak».

Habozott a kiváló tehetségű ifjú kizárásához beleegyezését adni. Visszaküldte az intézetbe, hogy a csemetét gondozzák és körülássák. Arra ítélte el őt, hogy ebéd idején nyilvánosan ismerje el bűnét, az okozott botrányért bocsánatot kérjen, három izben a padlón ülve költse el ebédjét és egyszer a botbüntetést szenvedje el. Az ifjú készséggel vállalkozott erre.

A következő évben egy másik botrányos magaviseletű, erőszakoskodó ifjúnak elbocsátásába beleegyezett, sőt elrendelte, hogy távozása előtt több havi fogságot szenvedjen és kötelezze magát, hogy ha a ráfordított költséget megtéríteni nem képes, az érseknél mint inas szolgálatot vállaljon.

Pázmány magához rendelte őt, több napig kenyéren és vízen fogságban tartotta házánál; de csakhamar megszánta

¹ 1631 május 15-én.

őt, és azon indokolással, hogy a börtön rossz levegője árthat egészségének, elbocsátotta azon kijelentéssel, hogy többé hallani nem akar róla.¹

Zord eljárásáért növendékei bizonyára nem ítélték el. Ezek az ő palotáiban nemcsak börtönt és fegyházat láttak, hanem gyógy- és üdülőhelyet is, melyet a betegek és gyengélkedők előtt atyai szeretettel nyitott meg.²

IX.

Élte utolsó napjaiban megható gyöngédséggel tanúsította ezen érzelmét az intézet iránt.

Pázmány 1636 október 26-án a következő sorokat intézte a kormányzóhoz: «A halál csodálatos szörny; annak a kire kezeit kinyújtotta, a meggondolásra időt többé nem enged. Erőimet szembetünően fogyni érezem, és, — mivel pedig tudom, hogy halálom után nem minden akaratom szerint fog történni, a bécsi papnövelдем javára szánt összeget, melynek mennyiségét nem tudatom, még életemben kívánom Tisztelendő Atyaságodnak átadni, avégből, hogy azon halálom után ingatlan birtok vásároltassék, és az ekként gyarapodó jövedelmekből nagyobb számban mint eddig neveltessenek magyar ifjak egyházi pályára».³ Hmira Pozsonyba sietett. Megérkezése után Pázmány október 28-ára több főpapot és világi urat hívott meg palotájába. Jelenlétükben egy zöldre festett, elzárt vasládát adott át neki, azon meghagyással, hogy a bécsi kollégiumban helyezze el, és halála után végrendeletének végrehajtója a nála levő kulccsal nyissa föl és az abban őrzött pénzösszeget a bécsi papnövelde javára ingatlan birtok vásároltassék. A ládában elhelyezett papírlapon sajátkezűleg feljegyezte: «Mikor az általunk alapított Pázmány-intézetet a jó papok örök forrása gyanánt gyarapítani igyekeztünk, azon cél lebegett szemünk előtt, hogy Magyarország alkalmas papokat nyerjen, kik az Isten dicsőségét és a katolikus val-

¹ Pázmány 1635 márc. 19, 20, — 1636 május 6, okt. 11-iki levelei.

² 1627 szeptember 1-én a kormányzónak írja: *Duos valetudinarios alumnos, de quibus scribit tempore vacationum libenter acceptabo.* 1631-ben a növendékek jegyzékében ez áll: «*Ob in valetudinem dimissus ad Archiepiscopum*».

³ Pray gyűjteményében.

lás érdekeit előmozdítsák, tudományuk és vallásos buzgóságukkal az Örök Jóság iránt az emberekben a szeretetet és tiszteletet emeljék».

A következő napokban más alkalommal is foglalkozott a bécsi papnöveldével. 1637 február 6-án írta utolsó levelét a kormányzónak, kit felkér, — «vigasztalja meg őt azon pontos tudósítással, hogy hány magyar és hány tót papot várhat az intézet végzett növendékeinek sorából.¹

Visszaemlékezett arra, hogy tizenhárom év előtt kertet szándékozott vásárolni, és mikor 1627-ben ilyenek megszerzésére alkalom kínálkozott, pénzügyi viszonyai a szándék megvalósítását akadályozták.²

Meghagyta tanúk előtt végrendelete végrehajtójának, hogy hagyatékából harminc tallért fordítson a kert vásárlására.³

Pázmány 1637-ben bekövetkezett halála után a láda fölnyittatván, belsejében két zsákban tízezer arany és tíz zsákban tízezer ezüst tallér találtatott.

Pázmány aggodalma alaposnak bizonyult. Rendelkezéseit a végrendeleti végrehajtók nem tartották tiszteletben. A pénzt nem fordították ingatlan birtok szerzésére, Augsburg városban 6%-os kamatra helyezték el.

Sőt a kert vásárlására szánt összeget a jezsuiták római kollégiumának engedték át, amit Hmira atya, a volt kormányzó, «a szegény növendékeken ejtett sérelem» gyanánt tiszteletreméltó nyíltsággal panaszol.⁴

Tizenhárom éven át viselte Pázmány a bécsi intézet anyagi és szellemi érdekeinek szolgálatával járó gondok súlyos terhét és élvezte a kitűzött magas célra irányuló törekvéseiben elért sikerek örömeit.

Ezen idő alatt 124 növendék nyerte ott kiképeztetését. Közöttük 63 volt hivatva az ő saját egyházmegyéjében a lelkipásztori hivatalát betölteni; 11 a nyitrai, ugyanannyi az erdélyi, 6 az egri, 4 a győri, egy-egy a veszprémi, pécsi és zágrábi egyházmegye tagja volt. A török hódoltság területén

¹ Pray gyűjteményében.

² 1624 április 6-án 1627 nov. 27-iki levele.

³ 1637 október 24-én Hmira atya levele Losy Imre egri püspöknek.

⁴ 1637 október 24-én Pázmány utódához intézett levele a primási világi levéltárban.

fekvő kalocsai, csanádi, váci és váradi egyházmegyékből, amelyekre különös figyelem irányult, egyetlenegy sem fogadhatott be. A papnőveldei fogadalom írásbafoglalásával egyházmegyéjükön kívül születésük, vagy családi tartózkodásuk helyét is rendszerint megnevezték. Figyelemreméltó, hogy tizenhétven nemzetségüket is megjelölték. Tíz tótnek (slavus), kettő magyarnak, egy horvátnak vallotta magát, németnek egy sem. Az esztergomi egyházmegye XVII. századbeli területének katolikus lakossága túlnyomó számban tótajkú lévén, Pázmány köteles volt ezek vallási igényeinek kielégítését biztosítani. Azonban, hogy fokozott előzékenységgel fogadta a magyar faj sarjait, nemcsak az alapító oklevél rendelkezése, mely Erdély és a török hódoltság lakóit különös figyelemre méltatta, bizonyítja. Mikor 1627-ben a bécsi jezsuitákat felhívta, hogy a szentszéktől fönntartott papnőveldekbe magyarországi növendékek befogadására gondjuk legyen, azt kívánta, hogy ezek túlnyomó részben magyarok, ne tótok legyenek.¹ (Majori parte Hungari, non Slavi sint.)

Főrendi családok tagjai nem pályáztak az intézetbe. Az első báró (Majtényi) egy évvel az alapító halála után vétetett fel. Csak három növendékről van a névsorban megemlítve, hogy nemes családból származnak.

Pázmány, ki egész tevékenységében rendszerint minden érdeket gondosan szokott mérlegelni, kétségkívül azért, hogy az előkelő körökre vonzóerőt gyakoroljon, célszerűnek látta kitüntetni, hogy papnőveldeje a közpályán való emelkedést megnyitja és a növendékekre az udvar kegyeinek sugarait irányítja. Ezért 1629-ben, mikor Széchényi György a bölcsészet és szépművészetek tudorává avattatott, kieszközölte, hogy őt és vele családja tagjait a király nemesi rangra emelte.

Ugyanő volt a Pázmány-intézetnek az alapító életében fölvelt növendékei között az egyetlen, ki főpapi székre emelkedett, míg a római német-magyar kollégium nagyszámú főpapot nevelt a magyar egyházmegyéknek. Ez nem okozott

¹ 1627 szept. 1-én a kormányzóhoz intézett levelében.

² Az 1629. november 26-án kelt királyi okirat a gróf Széchényi nemzetség levéltárában. Noha az okirat Széchényi György szerzett érdemeiről is szól, nem merülhet föl kétség az iránt, hogy ezen páratlanul álló kitüntetést, a növendékpap főpapja pártfogásának köszönhette.

csalódást Pázmánynak, ki az intézettől csak azt várta, hogy jó papokat, derék lelkipásztorokat neveljen. Ezen óhajta teljesült. Már 1627-ben szól az elégtételről, amit neki a növendékeknek tanulmányaikban kimutatott előhaladása fölött szerez. Három évvel utóbb írja, hogy a papok, kik az intézetből kikerültek, kiváló fegyelmezettségükért, tudományukért és erényeikért a korosabb papoknak is példányképül szolgálnak és csodálatraméltó sikerrel működnek az Úr szőlőjében.

Az egyházi állapotokban bekövetkezett javulásáról tanuságot tesz Pázmánynak 1633. július 22-én kelt oklevele. Ebben azon esküről szól, amelyet a növendékektől az intézetbe belépésük alkalmával kívánt és amely azoknak szerzetesrendbe való föl vételét megnehezítette, melynek föltételül az érsektől külön fölmentés kieszközlését tűzte ki. Ezt a jövőre nézve is fönntartotta, sőt hangoztatta, hogy a fölmentés csak a legritkább esetekben nyomós okokból adandó meg mindaddig, míg Magyarország, mely plébánosokban szűkölködik, Isten kegyelméből a veszélyeztetett hívek lelkiüdvének biztosítására elégséges számú plébánosokkal rendelkezni fog. Ekkor azután nyugodtan követhetik hivatásuk szavát, kiket Isten kegyelme, nem pedig a munka kerülése, vagy a nyugalmas elmélkedés élvezete szerzetes életbe hív. Ellenben már most elérkezettnek látta az időpontot, amikor «a bölcsészet és a scholastica theologia tanulmányaira bocsátandók mindazok, kiket a vizsgáló tanárok ezekre alkalmasnak találnak. És mellőztessék az alapító oklevél rendelkezése, hogy kevesen bocsátassanak ezen tudományokra». Ezt ugyanis a plébánosok csekély számában mutatkozó végső szükség parancsolta. Mivel azonban lassan az egyház munkásainak száma gyarapodott, a kiváló tehetségeket nem szabad elfojtani.

X.

A kulturai és politikai közelet vezetőinek megítélésénél a nagyság próbaköve és mérője az idő, melynek lefolyása alatt eszméik értéküket megtartják, alkotásaik a változott viszonyok válságaival dacolnak.

Gyökeresebb változás a viszonyokban alig képzelhető, mint az, mely az 1923-ik évi Bécs várost az 1623-ik évi Bécs-től megkülönbözteti.

Mindamellett, hazánkból ma is Bécsen keresztül vezet a legrövidebb út a nyugati műveltség gazdag forrásaihoz és a világpolitika versenytereihez.

A magyar nemzet fönnmaradásának érdeke követeli, hogy

Az új Pazmaneum kápolnája és oltárképe.

új összeköttetéseket, kapcsolatokat, szövetségeket keressünk; de a földrajzi szomszédság reális és a történeti hagyományok ideális kincseit nem szabad lomtárba száműznünk.

Ezért a bécsi Pázmány-intézet egykori előjárói és növendékei azon törekvéseikkel, hogy nemes áldozatkészség sugallatára az intézet jövő fönnmaradását biztosítsák, nemcsak a

nagy alapító emléke iránt a kegyelet tartozását rójják le, hanem hazafias kötelességet is teljesítenek.¹

¹ Mikor 1888-ban a Pázmány-intézetnek Magyarországra áthelyezése szóba került, Simor János bibornok-hercegprimás ezen terv ellen állást foglalt és fölterjesztésében hangoztatta: «Az ország közművelődési érdeke magával hozza, hogy az országban mindenkor legyenek férfiak, kik kiképzésüket külföldön nyervén, műveltségüktől és tudományosságuktól az egyoldalúságnak árnyékát is távoltartsák».

A Pazmaneum új épülete.

A bécsi Pázmány-intézet megalapítása.

I. FÜGGELÉK.

Pázmány Péternek a bécsi papnövelde kormányzó-jához intézett levelei. 1624—1636.

(A latin szöveg fordítása.)¹

250. Krisztusban tisztelendő Atya. Krisztus békéje legyen velünk. Tisztelendőséged levelét megkaptam. Az ígért hatszáz forintot, mihelyst Pozsonyba visszaérkezem, Menoldus úrnak kézbesitem. Egyébiránt Tisztelendőséged igyekezzék a házat mintegy tizenhárom egyén számára rendbehozni, mert a megállapodás értelmében pünkösdi ünnepére küldöm az ifjakat. A növendékek ruhájában a kék szín sem nekem, sem testvéreimnek, az esztergomi kanonokoknak nem tetszik; az általam választott színű posztót kell tehát beszerezni. Azonban a növendékeket nem kell mindjárt fölruházni, hanem csak akkor, amikor a hazulról hozott ruhákat már elkoptatták. Kérem, Tisztelendőséged, kérje föl Dániel atyát, hogy Kempis és a másik kézirat kinyomatásáról gondoskodják és engem értesítsen, mikor készülnek el azzal. Üdvözlöm a tisztelendő kormányzót és imádságaiba ajánlom magamat Atyám! Az irnokok, nagy elfoglaltságuk miatt, nem írhatták le azt, amit a napnövele könyve számára szántam. Tisztelendőségednek módja lesz a leiratásról gondoskodni. Tisztelendőséged pünkösdi előtt dolgozza ki és a könyvet, melybe a növendékek nevei bevezettetnek, előbb készíttesse el. A költséget a küldendő hatszáz forintból fedezheti; csakhogy időközben a könyv készüljön el. A szabályokba iktassa be, hogy értem és egyházmegyémet a növendékek hetenként felszenteltetésük előtt egy olvasót, míg élek, az áldozárok pedig a Szent Lélek-

¹ Hanuy: Petri Cardinalis Pázmány Epistolae Collectae. A számok a levél elején innét valók.

ről szóló egy misét mondjanak el, amit halálom után is folytassanak; továbbá az áldozárok felszentelésük után a püspökök-től elrendelt három mise elvégzése után, egy-egy misét mondjanak értem és egyházmegyémet a szent Lélekről, a patronusról és Krisztus szenvedéséről. Kérem, hogy ezt a szabályokba vegye föl. Magamat Tisztelendőséged imádságaiba újból ajánlom. Nagyszombat, 1624 április 26-ikán. Tisztelendőséged ragaszkodó híve — Az esztergomi érsek.

264. Krisztusban Tisztelendő Atya. Krisztus békéje legyen velünk. A növendékek fölvétele tárgyában a tisztelendő tartományi főnökkel megegyeztünk. Tudja meg Tisztelendőséged, hogy sok súlyos ok miatt, tekintettel a haza szükségeire, a bemutatás jogát fönntartottam magamnak. Egyébiránt mind Tisztelendőségednek, mind a rend többi előljárójának előnyös, ha az alkalmatlan ajánlók zaklatásaitól szabadulnak. Ezért ezen alkalommal abban állapodtunk meg, hogy a már fölvelt két ifjú maradhat, de mindegyik hozzám intézett levélben kérje tőlem a bemutatást; a jövőben pedig bárkinek ajánlására senki más ne vétessék föl, mint akit az alapító oklevél értelmében mi bemutatunk; amit pontosan megtartatni kívánunk, főképen most kezdetben, mert azt, amit az alapító okirat rendel, mi, a mieink és a rend atyái alaposan megfontoltuk és fontos okok miatt fogadtuk el. A másik ügyben Tisztelendőséged irata és a tartományi főnöknek ezzel összhangzó jelentése engem kielégített és abba belenyugszom. Azonban gabonát most lehetetlen szállítani, mert csak most folyik az aratás és noha némi gabonával rendelkezem, azt a katonák kicsapongásai miatt Pozsonyon át nem lehet szállítani. Amit kert vásárlásáról írtam, Tisztelendőséged hallgatással mellőzi. Én írtam őfelségének, a bécsi pápai követnek őzsentségének és Barberini bibornoknak; az eredeti leveleket és másolataikat Tisztelendőségednek küldöm avégből, hogy az ajánlólevél kiállítását a császártól eszközölje ki. Csak miután ez megtörtént, adandó át a pápai követnek, aki ezeket a császári ajánlólevéllel együtt küldje Rómába. Én a pápai papnövendék növendékeinek egyéb kiváltságait nem ismertem, ezért csak kettőről szóltam, hogy a növendékeket a kánonokban megszabott időn kívül és egyházmegyéjük fő-

papságának elbocsátása nélkül fel lehessen szentelni. Tisztelendőséged ajánlja ezen ügyet a pápai követ figyelmébe. Ha jó híreket kap, közölje azokat velem. Kérem Tisztelendőséged, foglalkozzék a papnövelde törvényeinek és szabályainak szerkesztésével. Szívesen fogom hallani, hogy azokat a rend előjárói megerősítették és külön könyvbe iktatták. Azokba, amint már korábban megírtam, vagy célszerűbb módon vétessék föl rendelkezésem, hogy a növendékek életemben és halálom után, úgyszintén egyházmegyémet imádkozzanak. Ha e tekintetben kedvemben járnak, viszont én az újszülöttet szívesebben fogom nyaldosni, míg a teljes kort eléri. Tisztelendőséged éljen boldogul, imádkozzék érettem és a kollégium kormányzóját nevemben üdvözlje. Selyén, 1624. július 11-ikén. Ragaszkodó hive — Az esztergomi érsek.

399. Krisztusban Tisztelendő Atya. Örök üdvösséget kívánok Istentől. Tisztelendőséged levelét a versecskékkel, melyeket szívesen vettem, kézbesítették nekem. Helyesen tette, hogy engem a bécsi tűzvészről értesített; mert noha ezen eset nagyon szomorú, nálunk róla még borzalmasabb részletek terjednek el. Szívesen értesültem tehát a valóságról Tisztelendőséged leveléből. Helyes Tisztelendőséged azon szándéka, hogy a növendékekkel együtt házunkat elhagyja; de mielőtt a másik ház a rend ujoncai számára átadatik, szükséges, hogy bizonyos föltételeket a császári felség erősítse meg; mielőtt ez megtörténik, a házat ne adja át. Éljen Tisztelendőséged boldogul. Pozsony, 1627. április 27-ikén. Ragaszkodó hive — Az esztergomi érsek.

404. Krisztusban tisztelendő Atya. Krisztus békessége legyen velünk. Az «aranyház» némi felülvizsgálatra szorul és mivel azt később azon házzal, amelybe Tisztelendőséged átköltözni készül, egyesíteni vagy összekapcsolni szándékozunk, kérem Tisztelendőséged, vizsgálja meg azt. Írtam Lamonnain atyának, hogy megállapodásunk értelmében a házat fedesse be, nehogy az eső kárt okozzon és a kulcsokat kézbesitse Tisztelendőségednek. Rábeszélnék, hogy Senkviczi, ki ott tartózkodik, másokkal együtt Rómába küldessék, amire tudtomon kívül reményt nyújtottak neki. Én nem szívesen nyitom meg az ajtót arra, hogy mások is nyugtalanul oda vágyódjanak.

Tisztelendőséged értekezzék a kollégium kormányzójával és ha úgy vélekednek, hogy Senkviczit nem kell Rómába küldeni, nem fogom küldeni. Ha azt javasolják, hogy odaküldessék, talán célszerű volna őt Bécsből testvéréhez, ki esztergomi kanonok, küldeni. Tisztelendőséged véleményét elvárom. Ha Rómába megy Senkviczi, helyette és a kolostorba készülő másik növendék helyett két más növendéket szándékozom küldeni; de az intézet könyvébe be kell iktatni, hogy a szerzetbe való belépés az én különös fölmentésem alapján történt, mivel enélkül esküje értelmében a növendék köteles lett volna egyházmegyémnek szolgálni; jövőben is ilyen esetben az esztergomi érsek, kinek javára az eskü tétetett, fölmentésére lesz szükség. A Rómába küldendő növendék tekintetében, ki július havában testvéréhez menne, hasonló nyilatkozat fogalmaztassék. Tisztelendőséged fáradozzék azon, hogy ha találkoznak ifjak, kik tanulmányaik folytatása végett Rómába vágnak, óhajtasuk teljesüljön. Grácba is, mivel négy vagy öt növendékre volna szükség, Tisztelendőséged kedves dolgot cselekszik nekem, ha ilyeneket szerez. Olmüche is lehet írni; de túlnyomó részben magyarok, nem tótok legyenek és olyan tulajdonságokkal dicsekedjenek, hogy kiváló előmenetelre nyújtsanak reményt. Tisztelendőséged éljen boldogul és imádkozzék érettem. Pozsony, 1627. június 6-ikán. Tisztelendőséged ragaszkodó híve — Az esztergomi érsek.

410. Tisztelendő Atya. Krisztus békesége legyen velünk. Helyeselem az okokat, amelyek amellettszólnak, hogy Senkviczi ne küldessék Rómába. Ezért sem ő, sem más nem fog odaküldetni. Sőt írja be az intézet könyvébe az alapító nyilatkozatát, amely szerint bizonyos súlyos tekinteteknél fogva a papnöveldébe fölvelt növendékek ott fejezzék be tanulmányaikat és más papnöveldébe ne helyeztessenek át. Jelentse nekem, vajjon csakugyan beiktatta-e ezt és azt is, amit Bécsben ki nyilatkoztattam, hogy a növendékeket a hazájukba való kötelező esküjök alól, még ha szerzetbe kívánnak is belépni, csak az alapító és utódai, úgyszintén az érseki szék üresedése idején az esztergomi káptalan adhatnak fölmentést. Irtam Polstein úrnak és a levél másolatát küldöm. Imádkozzék érettem Tisztelendőséged. Selyén, 1627. június 17-ikén.

431. Krisztusban Tisztelendő Atya. Istentől üdvöt. Tisztelendőséged két levelét, a hozzájuk csatolt tételekkel és versekkel egyidőben ma megkaptam. Dicsérem Tisztelendőséged buzgalmát és a növendékeknek a tanulmányokban tanusított szerencsés előmeneteléről nagy elégtétellel nyerek tudomást. Adja Isten kegyelmét, hogy az imént ültetett fák minél bőségesebb gyümölcsöt teremjenek. A két betegeskedő növendéket, akikről Tisztelendőséged ír, a szünidőkben szívesen fogadom házamba. Pozsonyban, 1627. szeptember 1-én. Tisztelendőséged ragaszkodó hive — Az esztergomi érsek.

445. Tisztelendőséged levelét megkaptam és megértettem. Nagyon csodálkozom afölött, hogy az osztrák rendek most is a náluk a bécsi intézet javára elhelyezett tőke összegének leszállítását kívánják, amire semmi joguk nincs, mert az elhelyezés idejében az összeg felerészét levontam. Továbbá Bécsben tartózkodásom idejében az osztrák tartomány biztosai által támasztott nehézséget őfelsége elé terjeszteni készültem, de őfelsége titkos tanácsosaitól azon választ kaptam, hogy nem szükséges ezen ügyben bármilyen előterjesztést tenni, mert a rendek a leszállítást kérhetik ugyan, de nem rendelhetik el. Ezért Tisztelendőségednek tehát nyíltan kijelentem, hogy az osztrák rendekkel tárgyalásba bocsátkozni nem akarok, hanem nyilatkozatomhoz, melyet az osztrák rendekkel és Tisztelendőségeddel közöltem és a kötelezvény rendelkezéseihez ragaszkodom. Ha a szükség kívánja, a rendek jogtalan kívánságáról jelentést teszek őfelségének. Más eszközök is rendelkezésemre fognak állani, hogy a rendeket kötelezettségeik teljesítésére bírjam. Tisztelendőségedet Isten pártfogásába ajánlom. Pozsony, 1627. november 7. Tisztelendőséged ragaszkodó hive — Az esztergomi érsek.

446. Tisztelendő Atya. Krisztus békéje legyen velünk. A kamat tárgyában külön levelet írtam Tisztelendőségednek, oly formában, hogy azt az osztrák rendeknek bemutathassa. Rendelkezni erre nézve nem kívánok, mivel minden jogomat a papnöveldére ruháztam át; mindazáltal tanácsosnak vélném, hogy Tisztelendőséged és a bécsi jezsuita kollégium kormányzója beleegyeznének, hogy a szóbanforgó 5000 forint a rendeknek elengedtesse, ha a rendek kijelentik, hogy ezen enged-

ményre kötelesek nem voltunk és kötelezik magukat, hogy jövőben a kamatot, minden egyéb kiadást megelőzve, pontosan fizetik. Ha ezt elérhetjük, az 5000 forinttal nem kell törődni. A kert vásárlására most nem gondolhatunk. A szőlőkben alig volt termés és borokat drágán kell vásárolnom, másféle kötelezettségem miatt is pénzügyi nehézségekkel küzdök. Azonban a kert vásárlásának ügyét el nem ejtem. Éljen boldogul. Pozsony, 1627. november 7. Tisztelendőséged ragaszkodó híve — Az esztergomi érsek.

470. Krisztusban Tisztelendő Atya! Krisztus békéje Önnel! Vettem Tisztelendőséged levelét. Kellemes volt volna reánk nézve is, ha ama dolgokról, melyekről ír, Nagyszombatban szóbelileg tárgyalhattunk volna. Tetszik nekünk Tisztelendőséged véleménye arról a szökevény ifjúról. Tisztelendőségednek újból be kellene vezetnie annak a nevét (akit már elfelejtettünk), valamint ama kolostorapátét, amelybe szökött. Az apát úrhoz intézett levelünket ezennel csatoltan megküldjük, hogy Tisztelendőséged azt elolvassván és aláírván, öneki megküldhesse. Értjük annak a másiknak, már felszenteltnek furfangos cselszövését. Szükséges, hogy visszajövetelünkig Tisztelendőséged nagy gondját viselje. Ha visszatér a császár, nem kételkedünk az iránt, hogy nekünk is Ő Felségéhez Bécsbe kell utaznunk. Az intézetbe felveendőkre vonatkozólag igen jól teszi Tisztelendőséged, ha az atyákkal való kölcsönös megértés után, már Nagyszombatban őket megvizsgálja, hogy visszatértünk után minden habozás nélkül tudhassuk, kiket kelljen oda küldenünk. A többi kérdés személyesen jobban lesz elintézhető. Ezzel kívánom, hogy Tisztelendőséged jó egészségnek örvendezzen az Úrban. Túrócon 1628. április utolsó napján. Krisztusban jóakarója. — Az esztergomi érsek.

474. Krisztusban Tisztelendő Atya! Örök üdvöt az Úrtól! Minden várakozásom fölött ma először adatott át nekem a bécsi egyetemi Tanács tiszteletreméltó levele, melyet eredetiben Tisztelendőségednek megküldök. Hogy mit feleltem én a Tiszteletreméltó Tanácsnak, annak másolatát szintén csatolom. De Lamormain atyának is irtam e tárgyban. Nyitva küldöm e levelet, hogy azt elolvassván s a szükséges mellék-

leteket csatolván, Tisztelendőséged mielőbb a levelet megküldje. A Tanács leveleinek eredetijére vonatkozólag azt akarom, hogy az Tisztelendőségednél maradjon. S bár azt hiszem, hogy ez az ügy Ő Felségének megérkezte után könnyen el fog intéztetni, mégis — mivel a túlnagy vigyázatosság nem árt — mindenkép azt óhajtom, hogy Tisztelendőséged a házból, melyben most lakik, további határozott beleegyezésem nélkül ki ne menjen; mert én is ember vagyok, közel a halálhoz, nem akarnám pedig az intézetet zavarban hátrahagyni. Ami a fenntartást a provinciális házból illeti, csak azt akarom mondani: Mihelyt Ő Felsége Bécsbe jön, én is oda sietek s az ügyet Ő Felségének is elő fogom adni s azon leszek, hogy valami biztosat elérjek. Papokat Tisztelendőségednek, amikor tetszik, bemutathat. Én, ha a jó Isten is úgy akarja, pünkösöd és Úrnapja között Nagyszombatban fogok tartózkodni. Ezzel kívánom, hogy Tisztelendőséged jól érezze magát s értem imádkozzék. Pozsonyban 1628. június 2. Tisztelendőséged jóakarója — Az esztergomi érsek.

487. Krisztusban Tisztelendő Atya! Krisztus békéje velünk! A csatolt eredeti levélből tudja meg Tisztelendőséged, micsoda új nehézség támadt az (isteni) Bárány liliomainak szövetségháza körül. Hogy mit feleltem e levélre, a levél hátlapján láthatja. Lamormain atyának irtam röviden e tárgyban. Tehát Tisztelendőséged ne is gondoljon a most lakott házból kimenni, míg csak minden nehézség és ellentét megszüntetve nincsen. Ezt ugyanis úgy az emberi, mint az isteni igazság, sőt maga a lelkiismeret követeli. S ha csak Lamormain atya ez ellentéteket meg nem szüntetné, kétségenkívül sohasem fognak a jövőben megszűnni. Ép azért Tisztelendőséged senki felszólításának ne engedjen. Az udvari felügyelőnek, a bibornok úr levelének eredeti példányát tartsa magánál. Amit egyébként a provinciálisok házában tenni kell, arra nekem mihelyt az idő engedi, nagy gondom lesz. Csak Tisztelendőséged ne mulassza el közben a mindennapi eltartás költségeiről gondoskodni. Remélem, hogy Isten kegyelmével minden nehézséget le fogunk győzni. Imádkozzék Tisztelendőséged, hogy így legyen. Pozsonyban, 1628. aug. 4. Tisztelendőséged jóakarója — Az esztergomi érsek.

501. Tisztelendőséged levelét megkaptam s a közölt újságokat örömmel olvastam. Ha valami előadná magát, ezután is közölje velem. Küldöm az elbocsátókat. A dekretumot visszaküldöm, nincs szándékom ez ügyet magamévá tenni. Méltó azonban, hogy Tisztelendőséged Lamormain atyának emlékezetébe idézze, miszerint úgy az egyetemmel, mint a kiváló bibornokkal, Klesel-lel a nehézséget elsimítsa. Bárcsak segítene a jó atya a provinciális ház elrendezésében, mert halandó emberek vagyunk. Kérem Tisztelendőségedet, hogy a művészt sűrösse meg, aki a síremléket készíti, hogy szt. Máté ünnepéig, vagyis szept. 21-ig legyen kész. Akkor — ha Isten is úgy akarja — én is Bécsben leszek s a megegyezés szerint a hátralékot ki fogom egyenlíteni. Mert a szerződéstől nem térek el, sem hozzá nem adok még egy fillért sem, míg a mű el nem készül. Ha a küldött két kis művön kívül esetleg más is jelent meg Reiling ellen, szerezzé be Tisztelendőséged. Maradjon jó egészségben, imádkozzék értem. Nagyszombatban, 1628. szept. 20.

562. Megértettem, amit Tisztelendőséged Ursempech úrnak válaszáról s a kanonokok növendékeiről írt. Mindkét ügyre lesz gondom. Közben sűrösse Tisztelendőséged szt. Márton ünnepére a kamat fizetését. Két ifjú mutatkozott be nálam, az egyik kétéves retor, a másik itt Sellyén soká és dicsérettel volt iskolaigazgató, Bartai Mátyás és Halassi János. S bár magam sem szeretek számonfőlöttieket eltartani, mégis, mivel ritkán jutok ily ifjakhoz, elhatároztam, hogy tanulmányaik folytatására felküldöm őket anélkül, hogy Tisztelendőségedet megterhelném. Tehát mindegyikükért 100 magyar forintot küldök, 200-at mindkettőért. Kérem Tisztelendőségedet, fogadja be és tanítsa őket. Egy más ifjút is küldök tanulmányainak folytatására Bécsbe, Ladányi Istvánt, aki most még kálvinista. Kérem Tisztelendőségedet, ajánlja őt a házgondozó atyának, hogy gondját viselje. Az első asztalnál legyen helye. Bár igen távolról, előttem is ismeretlen fokban, de mégis verrokonomnak mondatik. Én azonban semmi egyebet nem nézek, csak azt, hogy katolikus és jámbor legyen. Csatoltam 25 aranyat a házgondozó atyának ellátásáért és első szükségleteire. Kérem Tisztelendőségedet, hogy e mun-

kát elvállalja s az ifjút a házgondozó atyának bemutatassa. — Meleg üdvözlét küld általam Tisztelendőségnek Sambaten. — Kérem Tisztelendőségedet, kutasson a könyvkereskedőknél s az ágostonrendi barátoknál is, nincs-e meg náluk Római Egyed műve a pápaságról való lemondásról s ha igen, vagy vegye meg pénzen, vagy kérje kölcsön: hálásan vissza fogom küldeni. — A bécsi Püspök úr udvarmesterénél nézzen utána, nincs-e nála számomra valami levél s azt küldje meg nekem. Ugyanígy Ferenczffi úrnál. Isten vele! Imádkozzék érttem. Sellyén, 1629. okt. 22.

605. Megkaptuk Tisztelendőséged levelét a csatolt költeményekkel együtt s abból megértettük, hogy Tiszt.-ed három papot bocsátott útra a mi intézetünkből. Bár még nem érkeztek el hozzánk, örömmel töltött el mégis, hogy a pozsonyi szolgánk értesülése szerint már ott vannak. Irtunk a váradi püspök úrnak, a lelkiekben helytartónknak, hogy helyükbe mindjárt más, arra méltókat és alkalmasakat válasszon ki, kik állhatatosak legyenek, és annak idején küldje el. T.-ed pedig legyen rajta, hogy a növendékek száma lehetőleg gyarapíttassék. Ezzel kívánom T.-ednek, hogy jó egészségnek örvendjen. Pöstyénben 1630. május utólján. Jóakarója Pázmány s. k. bibornok. Utóirat: Jelezze azonnal T.-ed, hányat lehetne felküldeni. Grácba kettőt küldtem a pápai intézetbe, arra kéri T.-det, hogy felkereshessék. Hallgassa meg őket, hogy mit akarnak. Hogy Bartay Máté atya mit ír nekünk, idecsatolt leveléből T.-ed megtudhatja. T.-re bizom, tegyen vele jó belátása szerint. Az elbocsátásban azonban nem szabad könnyen engedőnek lenni s kezdetben alaposan meg kell őket vizsgálni.

622. Az isteni Jóság reményünket meghaladó bortermést adott, bővebbet, mint reméltük. Így történt, hogy pozsonyi házunk hordókban szükségét szenved. Azért arra kérem T.-ed, ha lehet, akár a nagyontisztelendő klosterneuburgi prépostnál, akár másnál csináltasson számunkra nagyobb hordókat, ezer akóra valókat. Pozsonyi ispánunk által gondoskodni fogunk róla, hogy a hordók árát borral egyenlítse ki. Minél nagyobbak lesznek a hordók, annál megfelelőbbek. A helytartó úr-

nak szívére kötöttük, hogy a küldendő ifjakat idejekorán bocsássa útra. Kiváló magyar ifjak ajánlottak nekünk, de kik a syntaxist még nem végezték el. A mi véleményünk, hogy a retorikán aluliai ne vétessenek fel, hogy minél előbb segíthessünk a nagy paphiányon. Erdélyben a szegény fejedelményt megfosztották hatalmától azért, mert katolicizmussal gyanúsították. Fejedelemmé Rákóczi György választott, a katolikusok legnagyobb ellensége. Alig hiszem, hogy az atyák tovább is ott maradnak. S már hallani is híreket, hogy igen sokan a katolikus urak közül elfogattak. Isten vezéreljen mindent az ő nevének dicsőségére. Isten óvja T.-ed, imádkozzék értünk. Sellyén, 1630. okt. 13. Pázmány bibornok. Utóirat: Ha nem lehetne borért hordókat kapni, ispánunk megegyezés szerint néhány rajnai forintot fog fizetni. A hátralékra nézve T.-ed saját nevében biztosítsa és gondoskodjék róla, hogy a hordók az én embereimnek adassanak át. A hátramaradt adósságot rövid idő múlva ki fogjuk fizettetni.

625. Jóllehet abban történt megállapodás, hogy csak öt növendék küldessék, mivel azonban nyolcan jelentkeztek, kik a retorikát elvégezték és hasonló alkalmak nem igen adódnak, mind valamennyit küldöm oly intézkedéssel, hogy a jelen évre a három számfelettiért 100 rajnai forintot fogok mindegyikért fizetni. Ha T.-ed borban kívánná, borban fogom adni; ha inkább pénzben akarná, pénzben fogom fizetni. Lesznek ezek közt talán olyanok, kik a logika után a Casusokat (erkölcstant) is fogják hallgatni. De ezekre is szükség van a falvakon. Arra kellene törekedni, hogy az intézetbe csak logikát hallgatók vétessenek fel, hogy e szörnyű paphiányban hamarabb alkalmaztathassanak. Köszönetet mondok a szász herceg leveléért. Ha valami újság lesz, közölje velem T.-ed. Nagyszombat, 1630. okt. 22.

626. Bár úgy akartuk, hogy intézetünk csakis saját növendékeinknek szolgáljon otthonul, az igen nagy paphiány miatt mégis beleegyeztünk, hogy egy időre a mi káptalanunk kanonokjai néhány kispapot a mi határozott hozzájárulásunkkal ott neveltethessenek, saját költségükön. Miután pedig egyházmegyénk nagyprépostja, választott egri püspök alázatosan

arra kért, hogy két növendékét odaküldeni engedjem, azért jónak tartottam ezt T.-ednek tudomására adni, hogy beleegyeztem. Szerencsés jólétet kívánok. Nagyszombat, 1630. okt. 28.

635. A minap nem küldhettem Pozsonyból Vizkeleti Istvánt. Ő ugyanis Komáromban viselte a templomnak gondját, mivel ott nincsen papom. Most küldöm. Grácban végezte a logikát. Kiváló ifjú. Őérte és két másikért 100 aranyat szántam, de az út veszedelmes volta miatt nem mertem az aranyakat küldeni. Hiszem, hogy Foki úr már kifizette T.-ednek a 100 arany értékét tallérokban. Kérem T.-edet, hogy húsvétkor szenteltesse fel azokat, kik arra alkalmasak. Mert égető szükségem van papokra. A jó bihornok halálára írt költeményeket megkaptam s a két kártyán felismertem T.-ed irányát. Bárcsak élne a jó Prelátus. Irjon s ha valami közölnivaló történt, közölje.

636. Megkaptam T.-ed levelét s az előkelő ódát, melyben T.-ed önmagát multa felül. Örömmel hallom, hogy hetet lehet küldeni, bárcsak még többet. Eddig valamennyien a buzgóságnak és jóságnak nagy példáit adták, akik abból az intézetből kerültek ki. Bizonyos, hogy nagyon dicsérik azokat, kik onnét kerültek ki, úgy, hogy a többinek példaképül és szabályul szolgálnak. Isten áldja meg T.-det, hogy nem kimél fáradságot ily üdvös munkában. A három rendkívüliért készpénzt küldtem, 100 aranyat; három másért borral szeretnék fizetni, mert itt nagy pénzszüke uralkodik. Ha T.-ed megelégszik a borral, intézkedni fogok, hogy Pozsonyból adják. Boldog ünnepeket és újévet kívánok T.-ednek és az egész intézetnek s mindnyájuk imáiba ajánlom magam. Sellyén, 1630. dec. 16.

642. T.-ed levelét és újévi jókívánatait, valamint a növendékek által felajánlott buzgó imákat, melyekre rászorultunk, hálás szívvel vettük. Viszonzásul mi is minden jót kívánunk T.-ednek és a növendékeknek. Azt különben kifejezetten kijelentjük T.-ednek: Hogy miután az egyház és a haza szomorú helyzetére való tekintetből némely prelátus úrnak megengedtük, hogy intézetünkben a saját költségükön

bizonyos számú növendéket neveltessenek, azoknak a mi intézetünk törvényeinek és szabályának épúgy, mint a többinek, alá kell magukat vetniök. Úgy, hogy senki se élvezhessen semmiféle privilégiumot, vagy különleges kivételt, hanem mind valamennyien közös fegyelem alatt álljanak. Ha pedig találkoznának, kik ennek a mi kifejezett akaratunknak valamikép ellenszegülnek, feddessenek meg T.-ed belátása szerint, hogy másokat meg ne botránkoztassanak; kívánjuk pedig, hogy T.-ed ezt a mi kifejezett akaratunkat nemcsak felolvastassa és kihirdesse, nehogy valaki azzal védekezhessék, hogy azt nem ismerte, végre azt az intézet törzskönyvébe beírja, hogy a jövőben is ugyanígy felolvasható legyen. Miután ugyanis Isten kegyelméből mindazok a papok, akik eddig ez intézetből kikerültek, a kiváló rendszabály miatt, melyben neveltettek, tudománnyal, életszentséggel s egyházi férfiúhoz méltó egyéb erényekkel nem csupán a saját magunk, hanem másoknak megelégedésére, még öregebb papok közül is kitűnnek, nagyon kellene fájlalni, ha egyes magántanulók szabadossága folytán az az üdvös rendszabály csak kevésbé is megingattatnék. Ezekkel magunkat T.-ed és a növendékek buzgó imáiba ajánlva, minden jót kívánunk. Nagyszombatban, 1631. jan. 15. Utóirat: Nekem, atyám! az intézet fegyelme több, mint két-három növendék előmenetelc. Ép azért feddje meg T.-ed a legszigorúbban a botránkoztatókat és engedetleneket minden személyválogatás nélkül. És ha szegyenükre kizárandók volnának, figyelmeztessen minket; mert minden más előnynél többre becsülöm a pontos házi fegyelmet és engedelmességet. Imádkozzék értem.

650. Nagyon kellemesen érintett, hogy T.-ed a Foki úrtól kapott pénzből a munkásoknak bizonyos előleget adott. Kérem, sűrösse a munkát. Én u. i. már elkészítettem itt az ezüst koporsót Alamizsnás szt. János dicsőséges teste számára s át akarnám vitetni. Az én életemből kevés van még hátra. T.-ed harmatozzon valamit a Parnassusról az átvitelre. Ha Arrubal atyának művéből a második kötet első és második része megjelent, kérem, küldje el nekem. Kedves lesz előttem, ha megírja, mint készül az intézet, mint a többien, a menny-asszony fogadására. Isten vele. Imádkozzék értem.

652. Várákozásom ellenére történt az a személyváltás, melyről T.-ed leveléből értesülök. Én u. i. igen meg voltam T.-eddel elégedve és a Tartományfőnök atyát is kértem, hogy ne is gondoljon változtatásra. S ennek reményével el is töltött. Úgy hiszem, hogy a tartomány nehéz viszonyai s a tehetségek, melyekkel T.-det Isten megáldotta, okozták ez áthelyezést. Bármint legyen, biztosítom, hogy nekem igen kedves volt T.-ed buzgótsága és az intézetért való atyai gondossága. És soha semmi nem fogja lelkemből kitörülni hálás megemlékezésemet arról az igen hasznos gondosságról, melyet T.-ed Magyarország iránt abban a házban tanusított. Most tehát a tőlem telhető legnagyobb köszönetet mondom T.-ednek ama nehéz munkákért, melyeket oly nagy haszonnal végzett. S kívánom, hogy Istentől bő jutalmat nyerjen a kifejtett munkáért. Ha bármiben T.-ednek kedveskedni tudok, sohasem fogom megengedni, hogy a háladatosság bennem szenvedjen. Kérem T.-edet, írja meg nekem, hová megy s mit fog ott tenni. S a jövőben is látogasson meg leveleivel és támogasson imáival. Alamizsnás szt. János sirboltjára és lámpására legyen kérem gondja és utódját oktassa ki, mit kelljen tenni. Az ezüstkoporsó előkelő kivitelben már elkészült; bárcsak a sirboltba való átvitel is hamarosan megtörténhetnék. Mert már én is nemsokára letörök s napjaim lehanyatlanak. Isten vele. Imádkozzék értem. Pozsony, 1631 március 8.

661. Örömmel vettük T.-ed levelét; a szökevény ifjú talán Tassi Gáspár, mert T.-ed nem nevezi őt néven. Ha ő az, hát ezt elfogattam, bilincsbe verettem, hogy meszet és téglát hordjon az új papnevelő építéséhez. Bizonyos, hogy egy szökevény sem fogja szárazon elvinni. Úgy látom, ezek az idegen növendékek nem igen illenek oda; a nagy szükség és paphiány kényszerítettek sokfélét megkísérteni. Ám ha a tapasztalat valamit helytelennek bizonyít, okosabb dolog változtatni. Kérem tehát T.-edet, hogy a nagyontisztelendő Visitor atyával tanácskozzék és az intézet törzskönyvébe e rendelkezésemet írja be (ha P. Visitor is jónak látja), hogy t. i. senki fel ne vétessék készpénzfizetés ellenében, kivéve magának az alapítónak (vagy az ő utódainak) sajátos levelében

adott engedély alapján. Azt hiszem, így jobban fogjuk Isten dicsőségét s az intézet békéjét szolgálni. Ha azonban P. Visitatornak kifogása lesz, szívesen felfüggesztem e véleményemet, míg jobbat nem hallok. Kérem T.-edet, védje meg annak az intézetnek jó hírnevét minden néven nevezendő személyválogatás nélkül. Mert bizonyos, hogy akik eddig onnét kikerültek, csodálatos elégtétellel dolgoznak az Úr szőlőjében. Sellye, 1631. május 11.

672. Megérttem Bereczky Benedek esetét. Mindenkép méltó, hogy ily vásott vakmerőség a többinek okulására is szigorú büntetésben részesüljön. S habár úgy az intézet vezetését, mint a vétséget elkövetőknek megbüntetését teljesen a Társaságra bízam és e pontban semmit sem akarok a Társaság joghatósági köréből kivenni, mégis jónak látnám, hogy azok, akik javíthatlan csökönyösség miatt eltávolítandók, előbb szigorú büntetésben részesüljenek, hosszabb elzáratással, kenyéren és vizen való koplaltatással is sujtassanak, amint én itt Tassival csináltam, akit bilincsbe verve itt házamban őriztetek. Ha Pozsony mentes volna a pestistől, ottani intézőinek meghagytam volna, hogy nevezett Benedeket Pozsonyba vitesse és ott vele érdeme szerint elbánjon. Miután azonban ez nem lehetséges, talán jó volna őt ott elzárni, egy szomszédos házban, és közben lelki gyakorlatokkal is lelkének javulását előkészíteni. — Tudni szeretném, mikor küldi el T.-ed a felszentelteket. Jázberini atya nyolc retorikust ígér az intézetnek, akik októberben lesznek felküldhetők. — Én legközelebb Turócha és Szepesség felé veszem utamat. Kérem, hogy a siremlék előkelő kivitelben készíttessék el. A betűket nagyobb alakban vessék a fehér márványba. — Csodálom, hogy T.-ed mitsem ír a Graduálék- és Antiphonáriumokról. A neuburgi kolostor részére én szereztem be az összes könyveket, melyek kórusban szükségesek. Velencei kiadás, s miként a házfőnök-atya írta, 4 v. 5 tallérba kerül. Ép azért ha azon az áron, melyet T.-ednek Sellyén kiutaltam, a könyveket az egyik kórus számára megvette, a másik kórus számára a velencei kiadást abban az árban kell megvenni, melyben az újvári könyvek. — Alkalomadtával írjon T.-ed az eseményekről, melyek a birodalomban és ott Bécsben történnek. S mi-

ként előbb is figyelmeztettem, nekem kedves dolgot fog művelni, ha az új heti szemlét hetenként az én pozsonyi intézőmhöz el fogja küldeni. Isten vele! Imádkozzék értem. Nagyszombat, 1631. jún. 29.

681. Krisztusban Tisztelendő Atya! Üdvözetem és magam ajánlása után vajha kedvező eredményre jutna a pénz ügyében. Titkárunkat bizonyos ügyek elintézése végett Bécsbe küldöttük. Utasítottuk, hogy ha bármilyen tekintetben Tisztelendőségedet támogathatja, ezt ne mulassza el és a Graduale példányait hozza magával. Kérem T.-edet, hogy az ottlevő két hittudományi borostyánkoszorúst szenteltesse fel és küldje el mielőbb hozzánk, mert igen nagy szükségem van rájuk. Ha a szentelés ott nem volna eszközölhető, küldje el őket, majd mi felszenteltetjük őket időn kívül. Van kilenc ifjúnk, kik a retorikát elvégezték; ezeket be fogjuk T.-ednek mutatni, ha Istennek úgy tetszik, október közepén. Ha u. i. retorikát végzettek kaphatók, kívánjuk, hogy mások ne vétessenek fel, csak olyanok, kik azonnal logikát hallgathatnak. — Van egy kálvinista prédikátorom, aki bár 7 v. 8 évig volt prédikátor, mégis nőtlen maradt. Bécsbe szándékozom őt küldeni, hogy az Aranyhegyen maradjon ugyan, de élelmezést T.-edtől kapjon, amiért én az intézetnek fizetnék. Tudassa velem — kérem — erre vonatkozó véleményét s amennyire lehet, segítsük ezt a szegény embert. Minden jót kívánok. Nagyszombat, 1631. szept. 2.

691. Nem jelezhettem máig T.-ednek, mennyi gabona van Szakolcán, mert még nem volt kicsépelve. A vermekben őrzött úgynevezett őszi búzából körülbelül száz bécsi mérő, szép tavaszi búzából pedig körülbelül 300 mérő van. Amit azonban nem tudok, de utasítottam ottani gazdatisztemet, Ürményi Jánost, aki ott gazdálkodik, hogy T.-ednek pontosan jelezze és amikor elvitetik, nyugtát vegyen T.-edtől az adott mennyiségről. Ha fuvart pénzen kell fogadni, Ürményi tudtára fogja adni T.-ednek, mennyibe kerülhet. Legjobb volna azonban, ha Pálffy Pál úr Malackáról adná a fuvart. T.-ed imádkozzék értem. Nagyszombat, 1631. nov. 3.

697. Őszinte részvétellel vagyok nehézségei iránt. A gabonáról már írtam T.-ednek, hogy Szakolcán elég nagy mennyiséget adatok ki s hogy utasítottam Ürményi Jánost, aki Szakolcán gazdaságunkat vezeti, hogy ő írjon meg mindent T.-ednek. Azonkívül az ünnepekre és újévre, T.-ednek segítségével s a növendékek befogadásában tanúsított nagylelkűségéért 200 császári tallért is adok, azaz 300 forintot, hogy ezzel segítsen magán. Foki Imre fogja a tallérokat ez írássomra kifizetni. De ne mondja meg nekik, hogy ezt segítségképp adom, mert ha ezt megtudnák a tartományi főnökök, annál nehezebben kapná meg tőlük, amivel tartoznak. Tiszteltetem Lamormain atyát, mondja meg neki, hogy itt az egész ország azzal van tele, hogy el akarják őt távolítani a császár mellől. Biztos vagyok benne, hogy a legnagyobb jó-tétemény lesz a jó atyára, ha megengedik neki, hogy ebbe belenyugodjék. De a rossz emberek minden bajért a Társaságot okolják. Isten vele! Imádkozzék értem. Nagyszombat, 1631. dec. 5.

699. Ez alkalommal azt akarom T.-edtől megtudni 1. Megkapta-e Foki úrtól a császárit? 2. Írt-e Ürményi János Szakolcáról T.-ednek a gabonáról, aki azt őrzi? Utolsó helyen kérem T.-edet, hogy a felszentelendőket husvételre szenteltesse fel. Minél többen lesznek, annál kedvesebb nekem. Mihelyt a szükségletek ki lesznek elégítve, a tudományos viták- és felavatási szertartásokra többet is fordíthat. Most azonban munkásokra van szükségem. Ha az atyák valami hírt adnak az ország ügyeiről, írja meg. Gutta, 1631. dec. 14.

713. Hogy T.-ed minél buzgóbban értem imádkozzék, elrendeltem, hogy T.-ednek egy mázsa besózott vizahalat, öt sajtot, öt mérő kását, húsz itce vaját küldjenek a nagybőjtre. A szentelendők rendelési címe az érseki asztal kell, hogy legyen, vagy miként a pápai intézet növendékei szenteltetnek, annak a plébániának címére, mely számukra a szentelés után ki fog jelöltetni. Isten vele. Imádkozzék és imádkoztasson értem. Pozsony, 1632 febr. 11.

799. T.-ednek nov. 28-án írt levelét már régen megkaptam. Amelyet dec. 3-án írt, azt tegnap hozta meg komornikom. Írtam a császárnak elég melegen, s a levelet Gerardi titkár címére küldtem kellő okmánnyal, s meghagytam, hogy sűrűsse a választ. Adja át T.-ed e levelet Gerardi úrnak személyesen, s kérje őt, hogy az ügyet jól megsűrűsse. Melegen írtam: Ha megszűnnek (a mostani nehézségek) újból előveszem régebbi terveimet. Két dolgot mégis ajánlok e pontban T.-ednek. Az első, hogy vezető férfiúkkal, ha határozottan is, de mégis sértés nélkül kell tárgyalni. A szavak keménysége elkeseríti és elidegeníti őket. Az alázatos alkalmatlankodás többre viszi. A másik, hogy e nehézségek elővigyázatosabbá tegyék T.-edet. Még azok is, akiknek ingatlantól van a jövedelmük, néha egy, sőt két évet is elveszítenek termés híján, szárazság vagy háború miatt. De az elővigyázatos családapa úgy osztja be a kiadásokat, hogy a nemvárt esetekre is hagyjon valamit. Nem egy évnek kamata van hátralékban. S az adósság nem szűnik meg, ha mindig hátralék marad. Többet ehhez nem fűzök hozzá. Az azonban — bevallom — nagyon visszatetszik nekem, hogy világi ifjakat is vesz fel az intézetbe és konviktust csinál belőle. Soha el nem tudtam volna még képzelni sem, hogy ily fontos ügyben ily hamar lényeges változást eszközöljenek az atyák az én megkérdésem nélkül. De ezt nem is volt szabad tenni az alapítólevél értelmében. S én nem is fogom túrni. Ez ügyről különben a Tartományi Főnökkel akarok tárgyalni; ugyanis kész vagyok akármit elszenvedni, mintsem hogy papnövendékek otthonából konviktus legyen. Csodálkoztam, hogy az ország különböző részeiből írtak nekem kérő leveleket, hogy fiaiknak ott helyet engedjek. Ezeknek én ily szemérmetlen kérésükre nem is feleltem. Ebből azonban következtettem s komornikom utána-járása megerősített benne. Ez a dolog módfelett, igen bánt engem. És inkább becsuknám az intézetet ideiglenesen, mintsem világi fiúkat a papnövendékekkel összehozni engedjek. Jó egészséget kívánok T.-ednek. Imádkozzék értem. Újvár, 1632. dec. 8. Ő Felségéhez intézett emlékiratomat olvassa el T.-ed s azután küldje meg mellékelten Gerardi úrnak szóló levélben, melyet T.-ednek ím megküldök. Miután ezt megírtam volt, jobban megfontoltam a dolgot, a Gerardi úrnak szánt levelet lezárat-

tam. De küldöm T.-ednek az én leveletem, melyből a császári emlékirat leiratott. Az eredetit akartam T.-ednek megküldeni, de mivel az túlkemény, megváltoztattam szándékomat és nem küldtem.

837. Őszinte részvételt vettem hirt azokról a kellemetlenségekről, melyeket az ifjak T.-ednek szereztek. Remélem azonban, hogy a kellő feddés után engedelmesebbek leendnek. A világ ügyei nem intézhetők el nehézségek nélkül. Kivált ahol az ifjúsággal van az embernek dolga. De nem szabad ezért lelkileg összetörni: annál kevésbbé kislelkűvé válni. Mert miként a betegeket, úgy az ifjakat is istápolni, gyógyítani illik. S hogy T.-ed ezt meg is fogja tenni, nem kételkedem. Van jutalom a te munkád részére, Atyám! és a bő gyümölcs, melyet az az intézet terem, jól ellensúlyozza a kellemetlenségeket. Jó egészséget. Imádkozzék értem. Pozsony, 1633. jún. 29.

873. T.-ed levelét a csatolmányokkal megkaptam. Utasítani fogom pozsonyi intézőmet, hogy kocsikat küldjön, s magam is Isten kegyelmével visszatérek oda mindjárt husvét után. Méltán neheztelhetek T.-edre, hogy olasz ujságokat nem szerez be valaki által hetenként. Kérem, javuljon meg és ne sajnálja ezt a kis fáradságot. Imádkozzék értem T.-ed. Pozsony, 1634. mácius 30.

881. Jeleztük, hogy Naményi javára szolgál, ha még egy kis ideig intézetben marad. Ép azért visszaküldöm őt T.-edhez. Nagyon kívánjuk, hogy T.-ed őt nagy szeretetével Isten félelmében nevelje. Mitsem írt a hajóról és a hajózási díjról. Talán az önök bősége nem szorul rá a mi szegénységünkre? Bármint legyen, én már-már indulok fürdőbe. Távollétemben semmi sem fog történni. Gondoskodjék kertről, de olyanról, melyet magam is használhatnék, ha oda jövök. Hiszem, Tisz.-edg lesz oly előzékeny, hogy nekem — míg élek — megengedje használatát, ha ott vagyok, a tulajdonjog persze önöké marad. — Be kell vallanom, nagyobb szorgosságot szeretnék abban, hogy minden héten levelet írjon. Minden fáradság és kellemetlenség nélkül megteheti ezt, ha

Sceposi urakkal megegyezik aziránt, hogy mily napon s a napnak mely órájában kelljen oda küldeni, hogy levelet kaphassanak. Rendeljen ki valakit, aki meghatározott időben felkeresse s hozzám alkalomadtával küldje el. Kérem, meg ne feledkezzék erről. S ha közben valami fontosabb közöl-nivaló történt, közölje. Jó egészséget. Imádkozzék értem. Pozsony, 1634. május 8.

884. Eljött hozzám az újmisé. Sajnálom, hogy annyira alkalmatlan. De javára lesz, ha itt sanyargatom a többi hanyagnak okulására is. Nem is küldöm őt plébániára. Az újmisének járó segítséget sem fogja egyhamar megkapni. Amint egy másikat is, aki a sellyei iskolának volt vezetője, ráncbaszedem és plébániájától megfosztom, mivel ivásnak adta magát. Mindenképen hangoztatom, inkább akarok kevés, de jó papokat, mint sokat, de rosszakat. Az ifjú, ki e levelet viszi, a Társaságba akart azelőtt lépni, most tőlem kér felvételt. Én azt szeretném, ha Rómába menne, de mivel talán számfeletti volna, kérem T-edet, küldje el bizonyítványát a római P. Rektornak. S tegye hozzá, ha őt számfelett felvenné, hogy az intézetnek ne essék terhére, 100 magyar aranyat fogok az intézetnek küldeni. Minthogy előkelő származású s miként hallom, tehetségű is, nem szeretném őt elhanyagolni. Jó egészséget. Imádkozzék értem. Nagyszombat, 1634. jún. 24.

885. Bizonyos Ujvári Mihály, ki a bécsi intézetből bocsáttatott el, azt a hírt terjesztette a káptalanban és mások-nál is, hogy elbocsáttatásának nem volt más oka, minthogy ő a filozófia elvégzése után, nehogy tétlenül üsse agyon az időt, a theológiát akarta végezni. Továbbá előkelő embereknek itt az a meggyőződésük, miként nekem mondták, hogy T-ed igen kegyeli a szlávokat és elnyomja a magyarokat, miért is az a 6—7. magyar, aki ott van, arról gondolkodnak, hogy távoznak. Ezeket mondták nekem. Különben sem könnyen hívő nem vagyok, sem híreknek hitelt adni nem szoktam a másik fél meghallgatása előtt. Annyi igaz, hogy óhajtom, sőt határozottan akarom, hogy amiket a növendékek elbocsátására vonatkozólag a Tartományfőnök kívánságára elhatároztunk, pontosan betartassanak és első benyo-

másra soha növendék el ne bocsáttassék, de T.-ed engem is vagy helytartómat az elbocsátandóknak vétségeiről értesítsen és csak azután küldje el őket, ha elküldendők lesznek. Továbbá nagyon jó volt volna, ha T.-ed megírta volna nekem ennek az elbocsátásnak előzményét és okát, hogy én is tudtam volna, mit kelljen vele tenni. Végre kérem T.-edet: ne követelje a magyar növendékektől azt a szelidséget, melyet a tótok részéről tapasztal. A magyarok érdesebbek, de lassan megszeliidülnek és jobbak lesznek. Végezetül: Nagy Albert nevű növendék, kit T.-ed Rómába szánt, most itt jár-ke, miként Posgai is, de előbbit nagyon gyenge testalkatúnak mondják és betegesnek; ha ez így van, tanácsolom, hogy ne küldessék Rómába, ahol még az erőteljes és egészséges ifjak sem tartják ki soká. S hogy az igazat megvalljam, nekem sem tetszik, hogy azok, kiknek Rómába kell menniök, itten való csavargásra engedélyt kaptak. Mert ez a szabadság nincs is minden veszély nélkül. Isten vele. Nagyszombat, 1634. júl. 3

886. T.-ed nagyon könnyen hívő. Bárki legyen az az ön Ujvárija, én őt személyesen nem ismerem és nem is láttam őt, vagy ha igen, nem ismertem meg; annyi bizonyos, hogy velem nem beszélt. Pusztá képzelet, hogy némelyek rosszindulattal vannak T.-ed iránt. Némelyek ajánlották, hogy Ujvári az én házamban kapjon ellátást: nem engedtem meg. Sőt helytartómmal tudtul adtam, hogy tudni sem akarok róla, mivelhogy oly rosszul viselkedett. Általam nem is fog felszenteltetni. Ezeket tegnap Nagyszombatból való távozásomkor Helytartómnak megmondtam, aki elmondta nekem, hogy ez az ifjú akkor is makacs volt, mikor T.-ed növendéke volt. Magának tulajdonítsa T.-ed, mert nagy ajánlással felvette őt, sőt miatta még a Kancellárt is némileg megsértette T.-ed. Azt nagyon kívánom, hogy a növendékek ne bocsáttassanak el hirtelenül, hanem vagy Mi, vagy a mi Helytartónk erről előlegesen értesíttessünk. Azt sem tartom okosnak, valakit hosszú tárgyalás után elbocsátani s őt a költségek megtérítése alól felmenteni. S azt hiszem, e pontban tanácskoznom kellene a Társaság előjáróival. Mert ha valaki annyira romlott és gonosz, hogy nem tűrhető meg s a költséget nem térítheti meg, a többiek okulására keményebb büntetésben

volna részesítendő. Többet nem írok. Köszönetet mondok T.-ednek, hogy a táborban levőkről egyet-mást írt. Isten vele Imádkozzék értem. Pozsony, 1634. júl. 10.

931. Füsy István, magyar nemes a csallóközi szigetről, aki eddig Pálffy Pál gróf szolgálatában állott, papi pályára határozta el magát; s a retorika elvégzése után a mi bécsi intézetünkben óhajtja tanulmányait folytatni. Jó erkölceit dicsérték nekünk. Azért T.-edhez utasítottuk, hogy szorgos megvizsgálása után, ha alkalmasnak találta, intézetünkbe felvétessék. A jó Isten tartsa T.-edet soká jó egészségben. Pozsony, 1635. febr. 18.

938. Értjük, hogy az intézeti szabályt nehezen elviselő Feier Jakab a többinek is kellemetlen. Azért is küldje el őt T.-ed azonnal hozzánk, hogy itt számotadjon cselekedeteiről. Figyelmeztetjük azonban T.-edet szerető komolysággal, hogy ha ott rakoncátlanok és engedetlenek volnának, azokat nekünk azonnal jelentse be. Mert ellenkezik lelkünkkel, hogy göthös barom Krisztus aklát megrontsa. Ó, ha azok az ifjak megismernék Isten kegyelmét, mely őket oly magas és üdvösséges helyre hívja, hogy a lelkek üdvözítésében Krisztus segítő-társai legyenek! Bizonyára a boldogság kikötőjében éreznék magukat. Nincs Istennek kedvesebb hivatás, mint a Krisztus vérével megváltott s apostoli munka izzadságával legeltetett lelkeket az örök boldogság aratására előkészíteni. Erre készüljenek az ifjak, kik ott élnek. Igen kérem T.-edet, hogy szívükre kösse hivatásuk fenséges voltát. Dörék és vakmerők, akik mást, mint Istent s az ő dicsőségét tűzik ki maguknak célul. Hogy ilyenek is volnának ott, nem is gondolom. Imádkozzék értem és legyen egészséges. Pozsony, 1635. március 19.

943. Hosszadalmasan gondolkodtam Feier Jakab állapotáról, akit T.-ed is ajánl és tudom, hogy tehetséges. Akik azonban ilyképen kitétetnek az intézetből, mintegy rossz-hirűekké lesznek. Azért jónak látszott nekem, hogy körül-ássuk és gondját viseljük e fának. Visszaküldöm őt T.-edhez. Gondoskodják róla, hogy az ebédlőben nyilvánosan bűnvallo-mást tegyen, bocsánatot kérjen, hogy botrányt adott, büntetés-

képen egyszer ostromozza magát és háromszor a földön ülve ebédeljen. Ha ezt szívesen megteszi, fogadja őt vissza. Kérem T.-eget, vegye őt pártfogásába. Meghagytam pozsonyi intézőmnek, hogy a Fehérvásárnap előtti szerdán legyen a kocsi Bécsben a négy növendékért. Isten vele! Imádkozzék értem. Sellye, 1635. március 30.

949. Megkaptam T.-ed levelét. Én csak azt óhajtom, hogy az intézet biztonságáról gondoskodva legyen. A szerződések és megegyezések régebben is hasonlóak voltak a mostaniakhoz. Hogy megfelelték-e, annak elbírálását T.-edre bízom. Okosan járjanak el. Éntőlem tehetnek, amit akarnak, csak az intézet fennállása hathatósan biztosíttassék. Köszönöm a küldött lapokat. Visszaküldtem a Gesta Romanorum c. könyvet, megúntam ily unalmas dolgokat olvasni. Isten vele. Imádkozzék értem. Pozsony, 1635. ápr. 25.

985. Amit T.-ed nekünk írt, megértettük. Ami a küldendő segítyt illeti, arra a mostani időben ne is gondoljon T.-ed. Mert úgy az egyetem, mint a zárdák felépítése kimerítettek. Szeretnők már végét látni az augsburgiakkal való tárgyalásnak az ezüstneműekről. Ép azért meghagytuk a nagyságos Kancellár úrnak, hogy ha e tárgyban valamit tehet, tegye meg és fejezze be a dolgot. T.-edet arra kérem, hogy ebben segítségére legyen. Jó egészséget. Pozsony, 1635. nov. 28. — T.-ed fogalmazza meg a nyilatkozatot az alapítvány ama pontjában, mely óvást emel az ellen, hogy három növendék a káptalan bemutatására vétessék fel. E helyhez tetszése szerint jegyezze meg, különlegesen, hogy nem nevezendők káptalani növendékeknek és nem hívhatók vissza, hanem az eskü és alapítvány szerint csak akkor, mikor ezt az elöljárók jónak ítélik. Küldje ezt mielőbb és legyen egészséges.

991. Az esztergomi káptalannak növendékek küldésére vonatkozó ügyben okmányszerű nyilatkozatot készítettünk, melynek egy példányát megküldjük T.-ednek a levéltárban való megőrzés végett. A másik példányt az esztergomi káptalannak küldtük meg és a saját könyvünkben is szórólszóra beirattuk. Azért tehát T.-ed ezt a bemutatást az általunk

meghatározott mód szerint kezelje és semmi megkülönböztetést ne engedjen meg az intézetben vagy kivételt, hanem mindnyájan alkalmazkodjanak engedelmességben az intézet szabályaihoz. Jó egészséget kívánok és értem imádkozzék. Pozsony, 1635. dec. 8.

1019. Megkaptam T.-ed levelét, szívesen várom annak a jó augsburgi ezüstművesnek megérkezését; nem kételkedem, hogy T.-ed engem megérkezése után azonnal értesíteni fog. Körtvélyesi Pál garázdálkodása semmikép sem tűrhető. De mégsem tartom tanácsosnak őt onnét büntetlenül elbocsátani. T.-ednek keményen kellene a szörnyű és botrányos kihágásokat valamint az agyonütéssel való fenyegetést megbüntetnie, bezárással is, több hónapra, hogy a gonosztevő is megjavíttassék és a többi az ő példáján okuljanak. T.-ed tetszésére bízom, mit tegyen vele; óhajtjuk azonban, hogy ha el akarná küldeni, őt esküvel kötelezze, hogy hozzám jöjjön szolgálatomra, vagy legalább azért, hogy feloldjam őt ama kötelezettsége alól, mellyel az intézetnek tartozik. Pozsony, 1636. május 6.

1042. T.-ed levelét megkaptuk. Körtvélyesiről azt irhatom, hogy mi magunk tartottuk itt fogságban néhány napon át és csak kenyeret és vizet adattunk neki. Attól tartva azonban, hogy a börtön rossz levegője egészségének árt szabadonbocsátottuk és házunkból teljesen kitétettük, semmiféle erkölcsi bizonyítványt vagy elbocsájtót nem adván neki. Így tehát egészen T.-edre bizzuk, ha valami követelése van vele szemben, belátása szerint cselekedjék; mi tudni sem akarunk többé róla. Ugyanigy egyéb kötelezettségeit illetőleg T.-ed intézkedhetik legjobb belátása szerint s amint jónak ítéli. Pozsony, 1636. okt. 11.

1067. Megkaptam T.-ed levelét, melyet azonnal elküldtem Vikárius úrnak, hogy gondoskodjék olyanokról, akik méltók arra, hogy Bécsbe küldessenek. Hiba, hogy T.-ed sem azt nem részletezi, hogy hányat kelljen küldeni, sem elég korán nem figyelmeztetett, mielőtt az iskolák feloszlanak. Most, mikor mindenki hazamegy, nehéz lesz őket összehívni. Ami lehetséges lesz, meg fog történni. Megparancsoltam, hogy

csak ötöt küldjenek. Máskor idejekorán figyelmeztesse T.-ed a Vikárius urat. Körtvélyesit azelőtt is csak T.-ed óhajára küldtem és nem fogom többé visszaküldeni. Láttam őt tegnap a templomban, de sem nem írt, sem nem beszélt velem. Arról, amit Jakab atya ott tenni fog, nem írok, ő maga el fogja mondani. Szeretném unokaöcsémet Bécsbe küldeni, hogy a németben tökéletesítse magát; nem akarnám azonban, hogy evégből az én házámban lakjék, hanem lakjék valamely tisztos polgár házában. Kértem Negroni atyát, hogy T.-eddel egyetemben ez ügyben eljárjon. Sem unokaöcsém, sem az ő tanítója (kitűnő férfiú) nem isznak bort, hanem sört. Nem is akarnám, hogy fényesen, hanem hogy tisztességesen legyenek ellátva. Ha T.-ed Jakab atyával néhány napra idejőnne, szívesen fogom látni. Jó egészséget. Imádkozzék értem. Pozsony, 1636. okt. 11.

1100. Krisztusban Tisztelendő Atya. Nem kevésbbé csodálkozom afölött, hogy az augsburgi ügyben tett kérdéseimre sohasem válaszolt.

Pontosán tudni kívánom Tisztelendőségedtől, hogy hány magyar és hány tót papot fognak nekünk adni. Sokra és jókra van szükségem. Alkalmas időben vigasztaljon meg minket. Boldogul éljen. Nagyszombat, 1637. február 6-ikán. Tisztelendőséged ragaszkodó híve — Pázmány bibornok.

II. FÜGGELÉK.

A bécsi papnövelde alapítására vonatkozó okiratok.

1619 január 10.

A Pázmány-intézet első alapítólevele.

Nos Petrus Pázmán Miseratione Divina Archi-Episcopus Ecclesiae Metrop. Strigoniensis Loci ejusdem Comes perpetuus, Primas Hungae, Legatus Natus, per Hungariam Summus Secretarius et Cancellarius Sacratissimi Principis et Domini Dni Matthiae dei Gra Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, et Ducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Intimus Consiliarius.

Memorias commendamus tenore psentium significantes quibus expedit universis, quod cum Nos animadverteremus magno Religionis Catholicae incommodo Personarum Ecclesiasticarum nec copiam nec eruditionem eam esse, quam psentes Regni Hungariae necessitates requirerent, diurnas in eo nocturnasque curas posuimus, ut pro virium ac facultatum nostrarum tenuitate cum divina gratia huic necessitati remedium faceremus, tandemque Deo favente, magnis laboribus, ac vigiliis non sine notabili proprio incommodo defectuque quotidianarum necessitatum liberam Domum Viennensem in platea S. Annae juxta Curiam ejusdem S. Annae existentem, computatis omnibus expensis sexies Mille flnis pro Alumnatu coëmimus, ac apparatu supellectilique Alumnis necessaria instruximus, quam de facto Venerab. Capitulo Strigoniensi una cum omnibus Instrumentis literariis ad eam spectantibus sub certo Catalogo cum omni translatione Juris Ntri per manus tradidimus et assignavimus, prout psentium vigore per manus tradimus et assignamus.

Ut autem Alumni in ea Domo degentes honestam sustentionem habere possint, ex propriis Ntris pecuniis Mfico Dno Nicolao Eszterhas de Galántha, et medio ejusdem Mficae Dnae Ursulae Dersffy de Zerdahely Consorti ejusdem in Curia Ntra A.-Eppali Posoniensi per Rdum D. Nicolaum Dallos Lectorem et Canonicum Strigoniensem, coram Groso Dno Benedicto Pataky Personali praesentia, in paratis decem Millia quindecim flnos Ungaricos ac Denarios octoginta quinque

dedimus, ita tamen, ut is a Capitulo Strigoniensi hanc pecuniam evaverit, Capitulo se debitorem fecerit, ac cum Capitulo de Censu annuo persolvendo deque sufficienti securitate Summae Capitalis transegerit, ut ex fassionalibus Ipsius Dni Nicolai Eszterhas de Galántha constat. Insuper ut Alumni majore numero ad Gloriam Dei omnipotentis et exaltationem Sanctae Rnae Ecclesiae interteneri possint, vinum et frumentum valoris quinque Millium Trecentorum nonaginta quinque florenorum hungaricorum et Denariorum octoginta trium eidem Dno Nicolao Eszterhás de Galántha et Dominae Ursulae Dersffy de Zerdahely Consorti ejusdem dedimus, quae Summa Capitalis priori Summae Capli annexa constituit quindecim millia quadringentos Undecim flos Hungaricos ac Denarios sexaginta octo, ex quo censum Sex pro Centum annue percipiendo habebit dictus Alumnatus annuos flos Ungaricos Nongentos viginti quatuor, denarios Septuaginta, quorum Medietas utpote flos quadringenti Sexaginta duo, denarii triginta quinque solventur Viennae ad Festum S. Georgii, alia Medietas ad Festum S. Michaelis juxta obligationes ejusdem Dni Nicolai Eszterhás ac Dominae Ursulae Dersffy coram Magistro Luca Borkovith factas. Quod si pfatus Dnus Eszterhás in paratis pecuniis pdictam summam quindecim Millium quadringentorum undecim flor. Ungaricorum ac denariorum sexaginta octo deposuerit, eam pecuniam integre absque ulla diminutione ad Dominum Provinciale Viennensem, per pfatum Capitulum Strigoninense ad Censum deponi volumus, ita ut nunquam in ullos alios usus applicari possit, sed pro alumnatu a Nobis erecto serviat.

Praeterea Decimas Oppidi Liska, ac pertinentiarum ejusdem ad Eppatum Agriensem, de jure spectantes, sed multis annis a Camera oppignoratas, et ab hominibus acatholicis possessas, cum Illmus D. Sigismundus Forgách modernus palatinus ad se redemptas iterum in manus acatholici hominis (levata pecunia, qua ipse redemerat) resignare vellet, ad Instantiam Canoniorum Scepusiensium, consentiente etiam Rssmo Dno Eppo Agriense et Ssmo quoque Dno Ntro Paulo Papa quinto assensum praebente, Nos, nostris propriis pecuniis, utpote quinque millibus sexcentis flos Hungaricis, ad Ntram Dispositionem sub nomine Capituli Scepusiensis redemimus, ac in usum dicti Alumnatus Viennensis Venerabili Capituli Strigoniensi de facto per manus tradidimus, prout tradimus eo modo, quo inter pfata capitula transactum est, nimirum: ut has Decimas dictum Capitulum Scepusiense percipiat, et ratione usus annis singulis mille quingentos flos memorato Capitulo Strig. pro Alumnatu Viennense deponat, in duobus terminis, scilicet ad festum S. Georgii septingentos quinquaginta et totidem ad festum S. Michaelis Archangeli. Quod si vero pdictae Decimas redimi aliquando contingeret, dicta Capitalis Summa quinquaginta millium sexcentorum florenorum similiter ut illa Millia apud Dnum Eszterhás habita ad Censum pro dicto Alumnatu in Domo Provinciali Viennae eollocetur, nec unquam in usus alios convertatur.

Circa Alumnatus autem administrationem, haec quae subsequun-

tur, futuris perpetuis temporibus observari volumus; nimirum ut Clerici hujus Collegii Viennensis per Nos erecti, Alumni Collegii Pazmaniani nominentur. Administratio autem Collegii plene ac totaliter a Ven. Capitulo Strig. fiat, ita ut semper unus ex Dominis Canonicis Strigoniensibus Viennae resideat, Alumnos regat, redditus percipiat ac dispenset, victum ac vestitum ordinarium Alumnis suppediet, ac totius Domus curam habeat. Cum enim bona educatio Alumnorum sub sancta disciplina maximi sit momenti ad totius Religionis Catholicae incrementum, certe haec cura viros Ecclesiastica Dignitate insignes decet. Ab hoc autem Praefecto Collegii annis singulis rationem exigent duo a Capitulo Strig. deputati, qui etiam videbunt, si qui in pietate. disciplina domestica, bono ordine, provisione denique necessaria defectus fuerit, omniaque fideliter ad Capitulum refereant, ut opportunum remedium adhiberi possit. Numerus Collegii tantus sit, quantus honeste ex redditibus annuis sustentari possit. Commode autem tot Alumni poterunt sustentari, quot centenos flos in redditibus habuerit Collegium. Placet vero, ut Alumni quoque ven. Capituli, qui hucusque in Bursa Agni fuerunt, ad hoc Collegium transferentur, sed eo tantum, et non majori numero, ut ex foundationis illius Censu pro quolibet Alumno Centum flos annue haberi possint. Quod si quando minor fuerit Alumnorum numerus, quam deberet esse juxta praedictam limitationem, Praefectus teneatur pro rata deficientium pecuniam asservare.

Ne Collegium istud diversiorum sensim efficiatur, magna cum studiorum ac disciplinae jactura, Praefectus Collegii nulli hospitium praebebit, praeterquam illis solis, qui ad exigendas a Praefecto rationes, statumque Collegii inspiciendum annis singulis semel mittuntur a Capitulo, quos expensis Collegii etiam honeste et frugaliter tribus dumtaxat diebus tractabit Praefectus. Alumnos vero pro comitibus ac famulis non adjunget Viennam venientibus Dnis Canonicis aut aliis, nec sollicitationem ullius negotii Alumnis injungi patiatur. Quemadmodum autem Praefectus neminem admittere poterit ad Alumnatum absque expresso Capituli Strigoniensis consensu, ita etiam neminem dimittat, sine ejusdem Capituli approbatione, licet alioquin errantes verbis ac poenis debitis in charitate inflictis cogere possit ad ea, quae ad officium Alumnorum spectant.

Curabit Capitulum venerabile, ut honestae conversationis ac probitatis Adolescentes ex legitimo matrimonio geniti ad Collegium admittantur, qui tamen antequam acceptentur, scripto proprio sese obligabunt etiam juramenti interpositione ad haec, Primo: quod quando superioribus videbitur, sacerdotes fient. Secundo: iis studiis et eo usque vacabunt, quibus et quousque superiores eos applicabunt. Tertio: Post Sacerdotium tribus annis ministrabunt in Dioecesi Archiepiscopatus Strigoniensis ad arbitrium AEppi pro tempore existentis, vel Capituli. Quarto: Quod si vero vel Sacerdotium non susciperent, eo quod sua sponte abscederent, aut a Superioribus ob gravem culpam ejicerentur ex Alumnatu, vel certe post sacerdotium susceptum triennale ministerium in Dioecesi Strigoniensi non explerent, expensas in

se factas in Collegio refundere teneantur, cogique ad hanc refusionem possint ab AEppō Strig. pro tempore constituto, aut Capitulo Strigon., ut vel ex bonis (si quae habuerint) medio unius Protonotarii, aut Vicecomitis, sive iudicis competentis, expensae recipiantur, vel etiam corporali detentione ad solvendum adigantur, non obstantibus ullis privilegiis nobilitatis, vel quibuscunque Constitutionibus Regni. Alumni majori numero Ungari esse debebunt, Sclavi tamen etiam et Croatae recipiantur, Germani quoque e partibus Hungariae oriundi, qui se laboribus Ecclesiarum in his partibus dicatos volent, non excludantur.

Adibunt Alumni Scholas Patrum Societatis Jesu, ac iis studiis vacabunt, ad quae aptiores judicabuntur, et ne seros nimis hoc Collegium proferat fructus, pueri non recipiantur, sed ii soli, qui vel Rhetoricam, vel adminus Poeim audire possint, si qui tamen aetate provectiores, et qui ad munia Ecclesiastica brevi utiles judicarentur, admitti peterent ad Collegium, etiamsi ad Poesim habiles nondum essent, posset Capitulum cum duobus, tribus vel paulo pluribus ejusmodi dispensare, ac eos recipere. Ad universam Philosophiam ac Theologiam illi soli admittantur, qui excellenti ingenio esse judicabuntur. Mediocres post Rhetoricam et Dialecticam Casus audiant.

Conditebuntur Alumni in Collegio PP. Soc. Jesu ac SSmae Eucharistiae Sacramentum sument mensibus singulis. Mane postquam sese vestierint unius horae quartali orabunt genibus flexis. Vespere autem, dum cubitum concedere volunt simul omnes Lytanas recitabunt. Sacrum Missae Sacrificium quotidie reverenter audient, concionibus quoque intererunt, ut modum concionandi addiscant. Ipsi quoque diebus Dominicis, dum alii caenant per vices concionentur, ac a Praefecto privatim instituantur, si minus idoneum in concionando modum observarent.

Quamvis autem et proventuum administrationem et curam directionemque Alumnatus Rendis Fratribus Nostris Capitulo Strigon. comitamus, ne si secus fieret ob crebram atque utinam non aliquando diuturnam Sedis AEppalis vacationem multa incommoda exorirentur; ita tamen de Fratribus nostris venerabili Caplo Strigon. confidimus, ut quando AEppus extiterit, ejus nutui ac directioni in Alumnatu administrando (salva tamen manente foundationis ac reddituum substantia) sese humiliter accomodabunt. Et si (quod Deus avertat) aliquid eorum quae ad bonam et utilem Ecclesiaeque salutarem alumnatus hujus administrationem spectant, negligi contingeret, aut a Ntrae foundationis norma recederetur, Dni AEppi jus habebunt reformandi, ac ad statum pristinum reducendi totam administrandi rationem.

Illud insuper fratres ntros Rendos Capitulum Strigoniense rogamus, ut si unus vel alter ex Comitatu Bihariensi adveniret, qui nos paterno vel materno genere Sanguinis cognatione attingeret, eos absque obligatione sacerdotii studere in Collegio sinant, ut sic Catholica fide una cum studiis imbuantur.

Quam quidem foundationem nostram modo praemisso specificatam, omniaque ac singula ibidem contenta et expressa, Capitulum

Strigoniense per suos Plenipotentiarios specialiter ad id deputatos videlicet Rssmos Dnos Joannem Thelegdinum Eppum Varadiensem et praepositum Majorem Strigoniensem ac Sac. Caes. Regieque Mattis Consiliarium, Joannem Pyber Eppum Quinqueecclesiensem, Praepositum Feolhevesiensem ac ADiaconum Sasvariensem et Sacr. Caes. Regieque Mattis Consiliarium, necnon Rendos Dnos Nicolaum Dallos, lectorem, Joannem Posgáy Cantorem, Laoislaum Deáký Praepositum S. Georgii de viridi Campo, Stephanum Senyeý ADiaconum Gömöriensem, Canonicos dictae Ecclesiae Strigon., coram Nobis constitutos, acceptavit et approbavit, suoque ac successorum suorum nomine futuris semper temporibus sancte inviolateque observatorum promisit et obligavit. Unde Nos praesentes Literas Ntras super praemissa Alumnatus Viennensis ad usum Regni Hungariae, potissimum vero Dioecesis Strigoniensis fundatione necessarias, sigilli nostri majoris appensione et manus Ntrae subscriptione roboratas eidem Capitulo Strigoniensi futura pro Cautela dandas esse duximus, et concedendas.

Datum Posonii in Curia Ntra AEppali decima die Mensis Januarii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Decimo Nono.

Petrus Pázmány
AEppus Strig. m. p.

Joannes Thörös m. p.
a Secretis.

(Hanuy: Petri Cardinalis Pázmány Epistolae Collectae. I. kötet. 172—177. l.)

1623 szeptember 20.

A Pazmaneum második alapítólevele.

Nos Petrus Pazmany miseratione Divina Archiepiscopus Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique ejusdem Comes perpetuus, Primas Regni Hungariae Legatus Natus, nec non Sacratissimi Principis et Domini Dni Ferdinandi 2di, Dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae, Comitis Tyrolis, etc. Summus Secretarius Cancellarius, et Consiliarius intimus, etc. Damus pro memoria: Quod nos consideratis quotidianis, ac gravissimis incommodis, quibus ob inopiam Sacerdotum non nra solum Dioecesis, sed tota Hungaria conflictatur, eo curas omnes cogitationesque nras convertimus, ut quantum cum Dei gratia possumus, in hac tanta ac tam gravi temporum difficultate, pro virium ac facultatem nrarum tenuitate, aliqua saltem ex parte, huic tam damnoso ac periculoso incommodo prospiciamus, rationemque certam ineamus, ut aliqui continuo alantur, qui ad statum Ecclesiasticum aspirantes, necessariis studiis sese excolant. Magna igitur usi industria, summam centum millium florenorum Rhenensium, nuper in puro auro et Talleris imperialibus (et quidem medio fere valore, quam prout tunc in foro exponebatur similis moneta) in Domo provinciali Viennae ad annum Censum deposuimus, certis conditionibus ac clausulis, in ipsis literis Domino-

rum Deputatorum provinciae specificatis. Antehac vero, Anno nimirum Domini Millmo Sexcentesimo decimo octavo domino Comiti Nicolao Ezterhassy dederamus florenorum hungaricalium Quindecim millia quadringentos undecim ac denarios sexaginta octo ad censum, sex pro Centum, quam summam una cum Censu ad intertentionem Alumnorum assignaveramus Venerabilibus in Chro Fratribus Capitulo nro Strigoniensi, uno cum domo libera, quam in usum Alumnatus Viennae, propriis nostris pecuniis coëmeramus, proxime adjacentem templo S. Annae, ex ea parte, qua Hospitali Civium vicinior est. Quod igitur Deus Optimus Maximus, ad sui Sanctissimi Nominis gloriam, ad conservationem et exaltationem S. Catholicae Romanae Ecclesiae bene feliciterque vertat, totalem praedictam Centum millium florenorum Rhenensium summam, censumque omnem annum ex ea proveniente, aliamque similiter Quindecim millium quadringentorum undecim florenorum hungaricalium, ac denariorum 68 summam, cum omni censu ex ea proveniente, una cum praedicta domo Viennensi libera, ad erigendum et propagandum Alumnatum Clericorum Dioecesi nostrae Strigoniensi, ac Hungariae deservientium sponte et libenter de consilio, et assensu Venerabilium Fratrum Capituli nri Strigoniensis in perpetuum applicamus, et attribuimus conditionibus infra declarandis. Quia vero Admodum Rrdus Pater Mutius Vitelescius Societatis Jesu Praepositus Generalis, pro sua in nos, ac Ecclesiam Hungaricam paterna benevolentia consensit, ut Patres Societatis Jesu hujus a nobis erigendi Alumnatus curam, et totalem administrationem tam in temporalibus, quam in spiritualibus suscipiant; quo nomine et nos, et Hungaria tota, multum huic Sanctae Societati debet. Idcirco jus omne, ac Scripturas, tam domum ipsam, quam praedictas Centum millium florenorum Rhenensium, item quindecim millium quadringentorum undecim florenorum hungaricalium, denariorumque sexaginta octo summas, ac jus percipiendi Censum earum Summarum, Rrdis in Chro Patribus Joanni Argenta visitatori, Gregorio Rumer Provinciali Austriae, et Guilelmo Lamormaini, Rectori Collegii Viennensis, et consequenter Societati Jesu, plene ac totaliter, una cum hocce foundationis Diplomate, de consilio pariter et consensu praedictorum Fratrum nrorum Capituli Strigoniensis, per manus tradimus et assignamus, absolutamque ac plenam Alumnatus administrationem Patribus Societatis committimus, ita ut a nemine, praeterquam a Superioribus Societatis, dependentiam in administratione Alumnatus habeant. Conditiones vero, quibus Alumnatum hunc Clericorum Patribus Societatis Jesu assignamus, istae sunt. *Prima*, ut dictam domum vendere, aut Summam Capitaalem Centum millium florenorum ex domo Provinciali extrahere non possint. Quin etiam, si quando Domini Provinciales Summam illam deponerent, teneantur rursum ad Censum, vel ad bona fructifera ita convertere, ut Alumnatus continuari possit. Similiter quando Summam, apud Dominum Comitem Eszterhassy existentem, idem Dominus Comes juxta continentiam Contractus, deposuerit, in nullos alios usus eadem Summa converti possit, quam rursus ad Censum, vel bona fructifera, pro

Alumnorum usu servientia. *Secunda*, ut pro majori vel minori temporum commoditate, maximum qui fieri poterit Alumnorum numerum alant, nec ullo sub praetextu in ullus alios usus quidquam ex Censu convertatur, quam in Alumnorum alimoniam. *Tertia*, ut nulli in Alumnatum recipiantur, nisi qui ex regno Hungariae, et partibus illi annexis sint oriundi, quique animum habent ad Statum Clericalem, ac non libro, ad hoc specialiter deputato, juramento sua manu descripto se obligent: 1°. Quod Sacerdotio initiabuntur, aut si voluntate mutata, Saeculares fierent, expensas in se factas refundent. 2°. Quod iis tantum studiis, et eousque operam dabunt, quousque superioribus videbitur. 3°. Quod post Sacerdotium triennio integro in Dioecesi Strigoniensi, ubi visum fuerit Archiepiscopo, vel ejus vicario, diligenter laborabunt: Si vero Archiepiscopo, vel ejus Vicario Generali videretur opportunum, ut in aliam Dioecesim mittantur, acquiescent. Si qui tamen ex mea Cognatione invenirentur, qui, etsi ad Sacerdotium non aspirarent, studiis tamen animum applicarent, ex iis duos, vel ad summum tres absque ulla obligatione in Alumnatu studere posse volumus. *Quarta*, ut nonnisi pauci ad Studia Philosophica et Theologica admittantur, cum enim et multis, et potissimum mediocribus Plebanis Dioecesis nra indigeat, difficulterque ad tenues Parochias se demittant doctiores, praestat Casuum et Controversiarum aliqua notitia imbutos, pios tamen ac probos Sacerdotes habere, quam valde doctos. Si quos autem deprehenderit Societas inutiles, refractarios, aut quorum cohabitatio aliis noceat, eos libere poterit dimittere, caute tamen, ac post plurima adhabita remedia. *Quinta*, Archiepiscopus Strigoniensis pro tempore existens, aut sede vacante, praecise solum Capitulum Strigoniense habebit jus praesentandi Alumnos, qui recipi debebunt: imo etiam existente Archiepiscopo, Capitulum praedictum suo arbitrio, quatuor personas idoneas praesentare possit: ita tamen, ut nemo praesentetur, nisi qui ad minimum Poesim audire possit, sitque annorum ad minimum quindecim. Volumus tamen, ut Transsylvanorum, Siculorum, et eorum, qui ex partibus Turcis subjectis mittuntur, prae reliquis peculiaris ratio habeatur in receptione ad Alumnatum, etiamsi forte, in doctrina vel aetate aliquid desidereretur, dummodo promittant se reddituros in Patriam post Sacerdotium. Finitis vero studiis, Sacerdotio initiatos et celebratione Sacrificii Missae probe exercitatos tempestive praesentabunt Patres Archiepiscopo, vel Sede vacante Capitulo. *Sexta*, si ob aliquas mutationes (quod Deus clementer avertat) Patres Societatis dictum Alumnatum regere et administrare non possent, in eo casu Archiepiscopus Strigoniensis pro tempore existens, vel eo non existente, Capitulum Strigoniense, Jus habeat dictam Domum et utramque Summam Capitalem ad se recipiendi, et administrandi ita tamen, ut eorum conscientiae oneratae maneant, ne in alios usus, quam Alumnorum educationem quidquam eorum convertant. Atque haec est nra plenaria et ultima voluntas, et dispositio, hoc Diplomate confirmata. Cujus quidem Diplomatis tria exemplaria confici curavimus, quorum unum Reverdis Patribus Societatis Jesu tradidimus,

alterum Capitulo nro Strigoniensi, tertium Capitulo Poseniensi asser-
vandum consignavimus. Deumque ac Dominum nostrum summa quam
possumus animi submissione oramus, ut sua sancta benedictione,
conatum hunc nostrum, soli ipsius gloriae destinatum augeat. Alumnos
vero, ut pro nobis, tam dum vivimus, quam ubi mortalitatem exueri-
mus, Deum exorent, impense rogamus.

Datum Posonii in Curia nostra Archiepiscopali, Anno Salutis
Millmo Sexcentesimo vigesimo tertio, die vigesima mensis Septembris.

Petrus Pazmany m. p.
Archi-Episcopus Strigoniensis.

(L. S.)

(Hanuy i. m. I. kötet 353—356. lap.)

1636 október 26.

**Tőredék Pázmánynak Hmira János jezsuitaatyához, a Pázmáneum
regenséhez írt leveléből.**

Mors est, mi Pater, mirabile monstrum, quod homini, quem semel
extendit, non dat recolligendi se potestatem. Adverto manifeste vires
corporis mei sensim minui, et certus sum, post obitum meum non
omnia juxta dispositionem a me jam alias factam expedienda. Con-
stitui proinde, dum adhuc in vivis sum, certam aliquam pecuniae
R. prae eam non indico — summam alumnatui meo Viennensi, causa
donationis mortis per R. ptran eo fine transcribere, ut bona aliqua
stabilia pro Alumnatu illo meo post mortem meam emanent, et auctis
annuis Foundationis proventibus major numerus juvenum ad curam
animarum suo tempore in Hungaria suscipiendam idoneorum in eo
sustentetur.

(Hanuy i. m. II. kötet 722. lap.)

1636 október 28.

**Pázmány által a pénzes vasládába tett sajátkezűleg írt jegyzék:
Christe Jesu † pro te:**

Anno 1636, cum die 28. Octobr., in festo Simonis et Judae, dona-
tione causa mortis, Collegio Viennensi Pazmaniano hanc cistam con-
signavi per manus Patris Joannis Hmira Regentis dicti Collegii, haec
in illa cista continebantur.

In minore cistula ferrea interiore, duo sacci, in quovis aure-
orum novorum Kőrömcziensium quinque millia. In toto decem millia
Aureorum.

In reliqua cista Decem sacci, in quolibet mille Talleri imperiales.
In toto: Decem millia Tallerorum.

Petrus Cardlis Pazmany manu pr.

Kivül: Summa pecuniae, quae in prima consignatione hac cista ferrea viridi continetur.

(Hanuy i. m. II. kötet 722. lap.)

1636 október 28.

Pázmány által «donatio mortis causa» a bécsi jezsuita professusházban elhelyezett pénzesládáról.

Ego Petrus Sanctae Rom. Ecclesiae Prbtr Cardinalis Pazmany, Archieps. Strigoniensis. etc.

Siquidem Collegium Pazmanium Viennae, sub Cura Patrum Societatis Jesu per nos erectum, velut jugiter manantem honorum Sacerdotum fontem, augere et ornare semper in optatis habuimus: eo solo et unico fine prae oculis habito, ut ad Dei gloriam et Sanctae Fidei Catholicae incrementum succrescerent Hungariae, Sacerdotes idonei, quorum doctrina ac pietate timor et amor aeternae Bonitatis in animis hominum augeretur. Idcirco notabilem paratae pecuniae summam, in unam cistam ferream, viridi colore a foris tinctam, conjecimus. Eam vero cistam, cum omni pecunia de facto in ea contenta, atque etiam in posterum per nos in eandem cistam reponenda Donatione causa mortis, per Rndum Prem Joannem Hmira, tamquam Regentem *Collegii Pazmaniani*, per manus tradimus eidem Collegio. Retentis tamen apud nos clavibus Cistae. Volentes, ut dicta Cista in archivo Domus Professae Societatis Jesu Viennensis deponatur.

Quamobrem si necessitas aliqua Nos non coegerit, ut pecunias in ea Cista habitas, vita durante, in toto vel in parte consumamus; omnis pecunia in ea Cista reperta, Collegii Pazmaniani sit. Ea tamen conditione, et non aliter, ut sub quovis praetextu, in nullum alium usum dicta pecunia insumatur: sed Bona stabilia fructifera pro Collegio Pazmaniano coëmantur; eaque in perpetuum eidem Collegio incorporentur; ac ex Bonorum hujusmodi proventibus, majori numero Clerici *Hungariae* deserviantes alantur. Super quo conscientias eorum oneramus, qui Collegii praedicti curam habebunt.

Volumus autem, ut post obitum nostrum claves ejusdem Cistae unus ex nostris Testamentariis Dominis Viennam deferat: et in praesentia Pris superioris Domus professae Viennensis Societatis Jesu, aliis gravibus Patribus adstantibus, Cista aperiatur; et pecunia iuxta Signaturam, quam in cista invenient, Collegio Pazmaniano integre assignetur: ut hac ratione, cognito summa Pecuniae, constare possit, qualia Bona stabilia coëmi possint.

Nam volumus, ut Domin: Testamentarii nostri, imo etiam Archiepiscopus Strigoniensis, vel Sede Vacante Capitulum Strigoniense, efficaciter procurent, ut tota Pecunia, in dicta cista existens, ad Bonorum emptionem utiliter insumatur; ac pro quantitate reddituum auctorum numerus etiam Alumnorum multiplicetur.

In horum omnium fidem ac firmitatem, Donationem hanc in forma

potenti, praesentibus testibus infrascriptis, ad hoc specialiter vocatis,
manus nostrae subscriptione ac Sigilli annularis impressione roboravimus.

Posonii 28. Octobris Anno 1636.

Petrus S. R. E. Cardlis Pazmany

Arch-*Ep.* Strig. m. p.

(L. S.)

Georgius Jakosith m. p.

Daniel Esterhazy m. p.

Thomas Bielovius m. p.

Emericus Bercsény m. p.

Canonicus Posoniensis.

Blasius Szenlkeresztly m. p.

Paulus Kallay de Nagy Kallo m. p.

C. et C. Ecclesiae Posoniensis.

Georgius Kürtössy m. p.

(Hanuy i. m. II. kötet 723. lap.)

